

Θεανώ Ν. Τσιοβαρίδου

‘Ο δεισμός στη Γιουγκοσλαβία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο δυισμός, από μιά πλευρά ανάγεται και αυτός στα προβλήματα της διαπεριφερειακής ανισότητας που υπάρχει σε μιά χώρα, βαριᾶς ὅμως, θά ἔλεγα, μορφῆς, και μέ ὀρισμένα εἰδικά χαρακτηριστικά.

Μιά οἰκονομία θεωρεῖται διπλή ἢ δυιστική ὅταν σαυτήν συνυπάρχουν, σε ὀρισμένο χρόνο και χῶρο, διαφορετικές οἰκονομικές συνθήκες που εἶναι χρόνιες, και ἐπομένως δέν πρόκειται για μεταβατική περίοδο: εἶναι δηλαδή μιά μορφή μή ἐνσωματωμένης οἰκονομίας¹ και εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐμφάνισης τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος σε μιά χώρα², που ἀπό πλευρᾶς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, βρίσκειται ἀκόμη στό προκεφαλαιοκρατικό στάδιο, στό λεγόμενο στάδιο ἐπιβίωσης.

Τό κύριο χαρακτηριστικό τῶν οἰκονομιῶν αὐτῶν εἶναι ἡ συνύπαρξη διαφορετικῶν τύπων οἰκονομιῶν, δηλ. μέσα σε μιά και τήν αὐτή οἰκονομία ἡ παραγωγική διαδικασία ὀρισμένων τομέων διεξάγεται σύμφωνα μέ τό προκεφαλαιοκρατικό παραδοσιακό σύστημα, ἐνῶ ἄλλων κατά τό κεφαλαιοκρατικό- ἐκσυγχρονισμένο σύστημα³, που τό ἐφαρμόζουν συνήθως ἄλλοδαπές ἐταιρεῖες μέ σκοπό νά ἐκμεταλλευθοῦν τίς πρῶτες ὕλες που ὑπάρχουν στίς ὑπανάπτυκτες χῶρες. Κλασσικό παράδειγμα εἶναι ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὀρυχείων, φυτειῶν και πετρελαιοπηγῶν.

Τό φαινόμενο τοῦ διπλοῦ τομέα παρουσιάστηκε κυρίως στίς πρῶν ἀποικιοκρατούμενες χῶρες, ὅπου οἱ μητροπόλεις ἐκμεταλλεύονταν τίς ὑπάρχουσες στίς ἀποικίες πρῶτες ὕλες, ἰδρύνοντας ἐκεῖ ἐπιχειρήσεις που λειτουργοῦσαν μέ τό προηγμένο στίς μητροπόλεις ἐκσυγχρονισμένο σύστημα παραγωγῆς, ἐνῶ οἱ ἐγχώριες

1. Βλ. G. Meir, *Leading Issues in economic development*, 2nd edition, Oxford University Press, USA, 1970, σελ. 129.
2. Βλ. G. Meir και R.E. Baldwin, *Economic Development*, 4th edition, John Willey and Son, London, January 1962, σελ. 4.
3. Βλ. F. Perroux, *Trois outils d'analyse pour l'étude du sous-développement*, *Economie désarticulée*, *Coût de l'Homme*, *Développement induit*, *Cahiers de l'I.S.E.A.*, mai 1958, σελ. 5 και G. Destanne de Bernis, *Niveaux de développement et politique de croissance*, *Cahiers de l'I.S.E.A.*, Série F.I. No 68, mai 1958, σελ. 18.

έπιχειρήσεις συνέχιζαν τήν παραγωγική τους διαδικασία μέ τό παραδοσιακό σύστημα. Τά δύο αυτά συστήματα βάδιζαν παράλληλα.

Τό θέμα τής παρούσας μελέτης εΐναι ό δυισμός στή Γιουγκοσλαβία, πού θά μπορούσαμε νά τόν ονομάσουμε "ιδιόμορφο δυισμό" γιατί ή διαφορά πού ύπάρχει μεταξύ τών διαφόρων περιοχών στή Γιουγκοσλαβία όφείλεται στή διπλή διάρθρωση πού εΐναι τό άποτέλεσμα άφ'ένός τής Αύστρο-ουγγρικής καί άφ'έτέρου τής Όθωμανικής κατοχής. Στή Γιουγκοσλαβία δέν εΐναι δύσκολο νά βρεΐς διαφορές μεταξύ τών περιοχών της, έξαιτίας άκριβώς τής διπλής διάρθρωσής της πού κληρονομήθηκε άπό τήν Αύστρο-ουγγρική καί όθωμανική κατοχή⁴. Οί περιοχές πού άνήκαν στήν Αύστρο-ουγγρική αυτοκρατορία εΐναι πολύ πιό άναπτυγμένες άπό τίς περιοχές πού ήταν κάτω άπό τόν ζυγό τής όθωμανικής αυτοκρατορίας. Καί παρά τήν ένοποίηση, άπό τό 1918, τών διαφόρων αυτών περιοχών καί τήν δημιουργία όμόσπονδης σοσιαλιστικής δημοκρατίας άπό τό 1945, έντούτοις ή διαφορά αυτή έξακολουθεΐ νά ύπάρχει καί σήμερα.

Θά αναλύσουμε στήν παρούσα μελέτη τόν διπλό τομέα μέ βάση αυτό τό γνώρισμα, τής διαφορετικής δηλ. προέλευσης τών διαφόρων δημοκρατιών, παραβλέποντας τόν τυχόν ύπάρχοντα "κλασσικό" δυισμό⁵. Γιατί θά πρέπει ίσως νά αναφέρουμε ότι πρίν άπό τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τά άλλοδαπά κεφάλαια έλεγχαν ήγετικούς κλάδους τής βιομηχανίας καί τών όρυχείων. Πολλές φορές τό ποσοστό αυτό έφτανε στό 90 %.⁶ Τά ύψηλά κέρδη επέστρεφαν στίς χώρες άπό όπου προέρχονταν τά κεφάλαια μέ δυσμενή ή άκόμα καί δυσβάστακτα άποτελέσματα για τήν Γιουγκοσλαβική οΐκονομία. Οί επενδύσεις (έθνικές καί ξένες) άπέβλεπαν άποκλειστικά στό κέρδος, γιαυτό επένδυαν στίς άναπτυγμένες βόρειες περιοχές, ένώ οί νότιες υπανάπτυκτες τίς προμήθευαν μέ φθηνή έργατική δύναμη. Στήν περίοδο 1918-1938 οί επενδύσεις κατά κάτοικο στόν βιομηχανικό τομέα ήταν 4 μέ 7 φορές λιγότερες στίς νότιες υπανάπτυκτες περιοχές σέ σχέση μέ τίς βόρειες-άναπτυγμένες⁷.

4. Βλ. K. Mihailovič, On the Yugoslav Experience in Backward Areas, Backward Areas in Advanced countries, Edited by E.A.G. Robinson, London, MacMillan, 1969, σελ. 433.

5. Βλ. Θ.Ν. Τσιοβαρίδου, Έναλλακτικά δυνατότητες ένσωματώσεως μιās δυιστικής οΐκονομίας, Θεσσαλονίκη, 1974.

6. Βλ. Bora Jevtič, Some problems of world development, Yugoslavia and developing countries, Medjunarodna politika, Cahiers No 12, Beograd, 1968, σελ. 24.

7. Βλ. B. Čolanovič, Le développement des régions insuffisamment développées en Yougoslavie, Medjunarodna politika, Beograd, 1966, σελ. 4.

Θά πρέπει ίσως εισαγωγικά νά αναφέρουμε ότι από τό 1918, έτος τής ένοποίησης τής Γιουγκοσλαβίας, ή Σλοβενία καί ή Κροατία συγκέντρωναν περίπου τό 50 % τοῦ επενδυθέντος κεφάλαιου στήν βιομηχανία (βλ. πίν. 1) καί βρίσκονταν ήδη στό στάδιο τής οίκοномиκῆς απογείωσης, ενώ κατά τό ίδιο χρονικό διάστημα ή υπόλοιπη χώρα βρίσκονταν στό στάδιο τής προκεφαλαιοκρατικῆς οίκονομίας τῶν παραδοσιακῶν οίκονομιῶν.

Μέ τό νά καταστεῖ ὅμως ή πρωτεύουσα τής Σερβίας πρωτεύουσα τοῦ γιουγκοσλαβικοῦ βασιλείου βελτιώθηκε ή θέση της ἔναντι τής Σλοβενίας καί Κροατίας, ἄν καί οἱ τελευταῖες ἔξακολουθοῦσαν νά εἶναι οἱ περισσότερο ἀναπτυγμένες ἐπαρχίες τής Γιουγκοσλαβίας. Ἔτσι ἀναπτυγμένες περιοχές θεωροῦνται ή Κροατία, ή Σλοβενία, ή Βοϊβοδίνα καί ή κυρίως Σερβία, ὑπανάπτυκτες δέ εἶναι ή Βοσνία- Ἐρζεγοβίνη, τό Μαυροβούνι, ή Μακεδονία καί τό Κόσοβο-Μετοχία (Κασμέτ), πού περιλαμβάνουν τό 35% τοῦ πληθυσμοῦ τής Γιουγκοσλαβίας. Σάν ἀποτέλεσμα τής διαπεριφερειακῆς αὐτῆς ἀνισότητος ή πολιτική ἀνάπτυξης τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν ἀντιμετωπίζεται μέ μιᾶ ὑψηλή δυσμενῆ δυαδική (δυιστική) διάρθρωση τής οίκονομίας, ὅπου συνυπάρχουν δύο οὐσιαστικά διαφορετικοί τύποι περιοχῶν τῶν ὁποίων ὅμως ή ἀνάπτυξη πρέπει νά ἐκσυγχρονισθεῖ⁸ καί νά ἐκσωματωθεῖ.

Θά πρέπει νά τονίσουμε ότι, γενικά, ὁ καθορισμός μιᾶς ὀποιασδήποτε περιοχῆς σάν ὑπανάπτυκτης ἢ ἀναπτυγμένης περιέχει κάποια αὐθαίρεσία⁹. Εἰδικά γιά τήν Γιουγκοσλαβία οἱ διάφορες περιοχές δέν εἶναι σέ καμμιά περίπτωση ἐσωτερικά ὁμοιογενεῖς εἰς τό ἀναπτυξιακό τους επίπεδο. Ἀκόμα ή πλουσιότερη ἀπό ὅλες τίς περιοχές, ή Σλοβενία, ἀναγκάσθηκε νά υιοθετήσῃ εἰδικά μέτρα γιά νά βοηθήσῃ τίς δικές της πτωχότερες περιοχές, καί τά εἰσοδήματα στό Lika πάντοτε ἦταν πολύ πιά κάτω ἀπό τόν μέσο ὄρο τής Κροατίας λαμβανόμενης σάν σύνολο. Μερικές ἀπό τίς ὑπανάπτυκτες περιφέρειες, ἐξ ἄλλου, περιέχουν σημαντικά βιομηχανικά καί ἐμπορικά κέντρα: Τό Σαράγεβο (στήν Βοσνία- Ἐρζεγοβίνη) εἶναι ήδη μιᾶ παλιά βιομηχανική πόλη, ή Ζενίκα (ἐπίσης στήν Βοσνία) ἔχει γίνει ἕνα πρώτης τάξης σέ ἔθνικό ἐπίπεδο βιομηχανικό κέντρο κατά τήν μεταπολεμική περίοδο, ἐνώ, στήν Μακεδονία τά Σκόπια, μέ τήν στρατηγική τους θέση σέ ὄ,τι ἀφορᾶ τίς ἐπικοινωνίες, εἶναι ἀπό τά παλαιότερα ἐμπορικά κέν-

8. Βλ. M. Bazler-Madžar, Problems of regional economic development in Yugoslav theory and practice, *Ekonomska analiza*, XIII, 3-4, 1974, σελ. 237.

9. Βλ. M.B. Macdonald, Economic Development in the Backward regions of Yugoslavia, 1953-64, Trinity Term, 1968 (δακτυλογραφημένη διατριβή), σελ. 16.

τρα τών Βαλκανίων. Ἐξ ἄλλου ὁ "δυσισμός" στήν γεωργία δείχνει ὅτι εἶναι περισσότερο ἄμεσος μεταξύ τοῦ ἰδιωτικοῦ καί κοινωνικοῦ τομέα παρά μεταξύ τῶν περιοχῶν. Οἱ κυβερνητικές καί συνεταιριστικές ἐπιχειρήσεις λειτουργοῦν μέ μεγάλες μονάδες καί μέ περισσότερο ἐκμηχανισμένες μεθόδους, πού εἶναι σέ ἀντίθεση μέ τίς μικρῆς κλίμακας, πρωτόγονες μεθόδους καί χαμηλῆς παραγωγικότητας ἐπιχειρήσεις τῶν χωρικῶν. Ἡ περιφερειακή ὁμαδοποίηση μπορεῖ, μόνο νά δείξει μιά κατά προσέγγιση ὁμοιογένεια σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τά οἰκονομικά χαρακτηριστικά καί κατατάσσει συγκριτικά τίς περιφέρειες σέ "περισσότερο" ἢ "λιγότερο" ἀναπτυγμένες, μέ βασικό κριτήριο τό συνολικό ποσοστό ἀνάπτυξης πού μπορεῖ νά εἶναι ὑψηλότερο ἢ χαμηλότερο.

Ἡ ἐξάλειψη τῶν περιφερειακῶν ἀνισοτήτων γιά νά πραγματοποιηθεῖ μέ τρόπο ἀποτελεσματικό πρέπει νά γίνει μέσα στά πλαίσια τῆς ἀνάπτυξης ὁλόκληρης τῆς χώρας¹⁰, καί ὄχι μόνο τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν δεδομένου ὅτι ἡ περιφερειακή ἀνάπτυξη εἶναι τμήμα τῆς ἐθνικῆς ἀνάπτυξης¹¹.

Ἡ οἰκονομία τῆς Γιουγκοσλαβίας, ἀπό τό 1947 καί μετά, ἐξελίσσειται μέ βάση τά ἐκπονηθέντα πενταετῆ προγράμματα. Τά περιφερειακά προγράμματα θεωροῦνται ὅτι εἶναι ἀπαραίτητα στοιχεία τοῦ κοινωνικοῦ προγραμματισμοῦ γιατί εἶναι συνδεδεμένα μέ τό πρόβλημα τῆς ἐνσωμάτωσης τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος κάθε περιοχῆς στά πλαίσια τοῦ ἀναπτυξιακοῦ προγράμματος ὅλης τῆς χώρας¹².

Παράλληλα μέ τήν οἰκονομική ἀνάπτυξη προχωροῦσε καί ἡ ἀποκέντρωση καί μεταφέρονταν ἀρμοδιότητες ἀπό τοὺς κεντρικούς καί κυβερνητικούς φορεῖς στά περιφερειακά καί τοπικά ὄργανα¹³. Ἡ ἰσόρροπη ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων γεωγραφικῶν περιοχῶν ἐξασφαλίζεται μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ ὁμόσπονδου Κράτους¹⁴, πού, σ' αὐτήν τήν περίπτωση διαδραματεῖ τόν ρόλο τοῦ συντονιστῆ.

Ἐπειδή ἀκριβῶς ἡ περιφερειακή ἀνάπτυξη εἶναι τμήμα τῆς ἐθνικῆς ἀνάπτυξης, γιά νά ἐκλείψει τό διαπεριφερειακό χάσμα χρειάζεται ἀρκετό χρονικό διάστημα. Ἐμπίπτει δηλαδή μᾶλλον στοὺς μακροχρόνιους στόχους καί ἐπιτεύξεις τοῦ ἐθνικοῦ προ-

10. Βλ. Β. Lazarević, *Le pouvoir central et le développement réel*, O.C. D.E., Paris 1966, σελ. 86.

11. Βλ. Κ. Mihailović, ὁ.π., σελ. 35.

12. Βλ. Ρ. Sicherl, *The regional aspects of Yugoslav Economic Development and Planing*, Beograd 1969, σελ. 165.

13. Βλ. Β. Jentič, ὁ.π., σελ. 24.

14. Βλ. Β. Lazarević, ὁ.π., σελ. 84.

γράμματος. Οἱ λιγότερο ἀναπτυγμένες περιοχές δέν θά μπορούσαν μόνες τους νά πετύχουν ὑψηλούς ἀναπτυξιακούς στόχους. Θά πρέπει ὅμως νά καταβληθεῖ προσπάθεια νά μήν ὑποφέρουν πολύ καί οἱ ἀναπτυγμένες περιοχές¹⁵.

Θά ἐξετάσουμε διαχρονικά, ἀπό τήν δημιουργία τῆς ὁμόσπονδης σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας καί μετά, τήν ἐξέλιξη τῶν διαφόρων μεγεθῶν κατὰ δημοκρατία γιά νά δοῦμε ἂν τό ὑφιστάμενο ἀρχικό χάσμα μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν ὁμάδων περιφερειῶν, τῶν περισσότερο καί λιγότερο ἀναπτυγμένων, αὐξάνεται ἢ μικραίνει.

Ἡ ὅλη ἀνάπτυξη τοῦ θέματος θά γίνεῖ σέ ἔξη ἐνότητες:

Στήν πρώτη ἐνότητα θά ἐξετάσουμε, πάντα διαχρονικά, τήν ἐξέλιξη τοῦ μέσου κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, στήν δευτέρη τίς γενόμενες ἐπενδύσεις καί στήν τρίτη τήν κατανομή αὐτῶν στοὺς διάφορους παραγωγικούς τομεῖς. Στήν τέταρτη θά ἀναλύσουμε τήν ἐξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ, στήν πέμπτη τήν διάρθρωση τῆς οἰκονομίας στίς διάφορες περιοχές καί τέλος στήν ἕκτη, τίς ἐπιτεύξεις.

α) Ἐξέλιξη τοῦ μέσου κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος

Ἐνα βασικό κριτήριο γιά νά καθορισθεῖ ἡ ὁμοιογένεια τῶν περιφερειῶν χρησιμοποιεῖται ἡ ὁμοιότητα τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος, πού στήν προκειμένη περίπτωση εἶναι πιά ἀντικειμενικό κριτήριο γιά διαπεριφερειακές συγκρίσεις παρά ὅταν ἐκλαμβάνεται γιά διεθνεῖς συγκρίσεις¹⁶. Βέβαια μέσα σέ μιά καί τήν αὐτὴ περιφέρεια εἶναι δυνατόν νά παρουσιάζονται ἄνισα εἰσοδήματα, κυρίως ὅταν ἡ περιφέρεια περιλαμβάνει ἀστικές καί ἀγροτικές περιοχές, ὁπότε εἶναι ἀνακριβές νά παρουσιασθεῖ ὅτι ὑπάρχουν ὁμοιόμορφα εἰσοδήματα ἢ ὁμοιόμορφες καταναλωτικές συνήθειες. Ὑπάρχουν καί ἐνδοπεριφερειακές ἀνισότητες. Τό κριτήριο αὐτό τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος κυρίως χρησιμοποιεῖται μέ τὴ δυναμική του ἔννοια, γιὰτί ἔτσι τονίζεται ἡ ἀλληλεξάρτηση τῶν εἰσοδημάτων κατὰ τήν διαδικασία τῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης¹⁷. Ἐπομένως ἐκλαμβάνεται ὅτι ἡ περιφέρεια ἀναπτύσσεται ἢ παρακμάζει σάν ἓνα ἐνιαῖο σύνολο.

Ἀπὸ τοὺς πίνακες πού παραθέτουμε στὸ Παράρτημα (βλ. πίν. 2 πού βασίζεται στοὺς πίνακες 3 καί 4) παρατηροῦμε ὅτι ἡ ψα-

15. Βλ. V. Rakič, Economic relations in the Yugoslav Multinational Community, Socialist Thought and Practice, 20, 1968, (σελ. 29-79), σελ. 35.

16. Βλ. Θ.Ν. Τσουβαρίδου, Προβλήματα περιφερειακῆς ἀναπτύξεως μετά τὴν ἔνταξή μας στήν ΕΟΚ, Θεσσαλονίκη, 1980.

17. Βλ. Β. Balassa, The theory of economic integration, 1962.

λίδα μεταξύ των δύο ομάδων περιφερειών διευρύνθηκε στο χρονικό διάστημα 1947-1971. Τό 1947 οι υπανάπτυκτες περιοχές, στο σύνολό τους, είχαν τό 66,2 % τοῦ κατά κεφαλήν εισοδήματος των αναπτυγμένων περιοχών και τό 1971 μόνο τό 49,65 %.

Μέ βάση τόν πίνακα 5, πού βασίζεται στους πίνακες 4, 6, 7 και 8, παίρνουμε τίς δυό άκρατες περιοχές, τήν Σλοβενία και τό Κοσμέτ, και διαπιστώνουμε ότι ή κατάσταση εξέλιχθηκε σέ βάρος τής πιό υπανάπτυκτης περιοχής. Έτσι ενώ τό 1945 τό μέσο εισόδημα των κατοίκων τοῦ Κοσμέτ ήταν τό 29,7 % τοῦ αντίστοιχου εισοδήματος των κατοίκων τής Σλοβενίας, τό 1971 τό ποσοστό κατέβηκε στά 17,5 %.

Στόν πίνακα 9 παίρνουμε για δείκτη τήν Σλοβενία (=100), και βλέπουμε τήν εξέλιξη για όλες τίς υπανάπτυκτες περιοχές σέ σχέση μέ τή Σλοβενία πού είναι ή πιό αναπτυγμένη περιοχή. Τό χάσμα πού υπήρχε τό 1947 διευρύνθηκε τό 1964 και ή σχέση των υπανάπτυκτων περιοχών επιδεινώθηκε, έκτός από τη Μακεδονία πού έμεινε ή ίδια.

Πιό λεπτομερειακά, στόν πίνακα 10 βλέπουμε τήν εξέλιξη τοῦ κατά κεφαλήν εισοδήματος από τό 1947 μέχρι τό 1971, και σέ απόλυτους αριθμούς και σέ αναπτυξιακούς δείκτες, και όπου διαπιστώνουμε ότι τό κατά κεφαλήν εισόδημα έχει αύξηθῆ περισσότερο στίς αναπτυγμένες περιοχές. Ένώ για τό σύνολο τής Γιουγκοσλαβίας (1947=100) ό δείκτης έφτασε τό 1971 στό 358, για τήν αντίστοιχη περίοδο ό δείκτης τοῦ κατά κεφαλήν εισοδήματος ανῆλθε για τίς αναπτυγμένες περιοχές σέ 390 και για τίς υπανάπτυκτες μόνο σέ 292.

β) Οι γενόμενες επενδύσεις

Για νά διαπιστώσουμε αν πέτυχε ή πιό ίσορροπη, από διαπεριφερειακής πλευράς, ανάπτυξη πρέπει ακόμα νά λάβουμε υπόψη μας τήν προσπάθεια πού καταβλήθηκε για τόν σκοπό αυτό.

Οι διάφορες περιοχές πρόβαλαν τό δικό τους έπιχείρημα, σέ ό,τι αφορά τήν κατανομή των επενδύσεων. Οι υπανάπτυκτες περιοχές θέλουν νά φθάσουν τό επίπεδο τής Σλοβενίας και Κροατίας, οι δέ Σλοβένοι και Κροάτες αισθάνονται σέ μειονεκτική θέση σέ σχέση μέ τους γείτονες τους και ῆθελαν νά φθάσουν τό επίπεδο τής Αυστρίας και Γαλλίας¹⁸.

Τό πρώτο πενταετές πρόγραμμα 1947-1951 έδινε έμφαση στήν ανάπτυξη των "υπανάπτυκτων περιοχών" θέτοντας έτσι τό πρόβλημα τής διαπεριφερειακής άνισότητας. Κατά τήν αυτήν περίοδο ή προσοχή των προγραμματιστών για μέν τίς υπανάπτυκτες περιο-

18. J.T. Bambelles, Economic Development of Communist Yugoslavia 1947-1964, California Stanford University, 1968, σελ. 94.

χές στράφηκε περισσότερο στήν γεωργία καί στήν κοινωνική εὐ-
 μάθεια ἐνῶ, ἀντίθετα, ἐνδιαφέρθηκαν γιά τήν βιομηχανία στήν
 Κροατία, Σλοβενία καί Βοϊβοδίνα, πού θεωροῦνταν ἤδη πόλοι οἰ-
 κονομικῆς ἀνάπτυξης. Ἡ πολιτική αὐτή ἦταν ἐνδεδειγμένη, ἐ-
 φόσον ὁ ἀντικειμενικός στόχος ἦταν, μέ τίς ὑπάρχουσες δυνά-
 μεις, νά ἀναπτυχθεῖ, ὅσο γίνεται περισσότερο, ἡ Γιουγκοσλαβι-
 κή οἰκονομία στό σύνολό της¹⁹.

Γι'αὐτό καί κατά τήν παρούσα περίοδο τό πάγιο κεφάλαιο
 κατά κάτοικο, εἶναι αἰσθητά χαμηλότερο στίς ὑπανάπτυκτες πε-
 ριοχές. Συγκεκριμένα γιά τό 1947 (βλ. πίν. 11, στήλη 1) γιά
 μέν τήν Γιουγκοσλαβία ἀνέρχονταν σέ 426 χιλιάδες δηνάρια (σέ
 τιμές τοῦ 1962), γιά τίς ἀναπτυγμένες περιοχές σέ 482,8 καί
 γιά τίς ὑπανάπτυκτες μόνο 261,8. Οἱ στόχοι ὅμως τοῦ α' πεντα-
 ετοῦς προγράμματος ἀποδείχθηκαν ἀρκετά φιλόδοξοι καί δέν μπό-
 ρεσαν νά ἐπιτευχθοῦν, γιατί ὁ ρυθμός τῆς ἀνάπτυξης τῆς οἰκο-
 νομίας γιά τό 1948-1952 δέν ξεπέρασε τό 1,8 %²⁰.

Γιά τήν περίοδο 1953-57 τό ποσοστό τῆς συνολικῆς ἀκαθά-
 ριστης ἐπένδυσης, σέ σχέση μέ τό κοινωνικό προϊόν, εἶναι ὑψη-
 λότερο γιά τίς ὑπανάπτυκτες περιοχές καί ἀνέρχεται σέ 35,6%,
 γιά τίς ἀναπτυγμένες σέ 23 % καί γιά τό σύνολο τῆς Γιουγκο-
 σλαβίας σέ 25,7 % (βλ. πίν. 12, στήλη 1). Ἐξ σημειωθεῖ ὅτι
 γιά τήν ἴδια περίπου περίοδο (1953-1956) ὁ ρυθμός ἀνάπτυξης
 τῆς οἰκονομίας ἦταν αἰσθητά ὑψηλότερος ἀπό τήν προηγούμενη
 περίοδο γιατί ἀνῆλθε στό ἀξιόλογο ποσοστό τῶν 6,7 %. Κατά τήν
 ἐπόμενη περίοδο, 1958-64, τά ἀντίστοιχα ποσοστά ἦταν 39,4 %,
 28,2 % καί 30,6 % (βλ. πίν. 12 στήλη 2), ἐνῶ γιά τήν περίοδο
 1957-1965 ἡ Γιουγκοσλαβία πέτυχε τόν ὑψηλότερο μεταπολεμικό
 ρυθμό ἀνάπτυξης ἀνερχόμενο στό ἐξαιρετικά ὑψηλό ποσοστό τοῦ
 9,1 % ἐτήσια. Τέλος, γιά τήν περίοδο 1965-1969 τά ποσοστά ἀ-
 νέρχονταν σέ 29,8 %, 19,7 % καί 21,8 % ἀντίστοιχα (βλ. πίν.
 12, στήλη 3). Ὅσο γιά τόν γενικό ρυθμό ἀνάπτυξης τῆς οἰκο-
 νομίας, παρατηροῦμε ὅτι, μετά τίς δυσκολίες τῶν ἐτῶν 1965-
 1970, τό πρόγραμμα 1971-1975, παρά τήν διεθνή κρίση, παρου-
 σιάζεται πολύ θετικό γιατί πρῶτον ἡ ἐτήσια ἀνάπτυξη ἀνέρχε-
 ται σέ 6,3 % καί δεύτερον δημιουργήθηκαν ἐπί πλεόν ἕνα ἐκα-
 τομμύριο θέσεις ἀπασχόλησης²¹.

Ἐπομένως ἂν πάρουμε σάν κριτήριο τήν αὔξηση τοῦ πάγιου
 κατά κεφαλήν ἐπενδυσόμενου κεφαλαίου, παρατηροῦμε ὅτι εὐνοή-

19. Βλ. J.T. Bambelles, ὄπ.π., σελ. 91.

20. Βλ. Marie-Paule Canapa, *La Yougoslavie, Que sais-je*, PUF., 1980, σελ. 101.

21. Βλ. Marie-Paule Canapa, ὄπ.π., σελ. 102.

θηκαν οι υπανάπτυκτες περιοχές όπου ο δείκτης για τα έτη 1947-1964 ανήλθε σε 245,8 %, ενώ στις αναπτυγμένες σε 184,5 % και στο σύνολο της Γιουγκοσλαβίας σε 191,5 %. Το πάγιο όμως κατά κεφαλή επενδύσιμο κεφάλαιο κατά κάτοικο εξακολούθησε να είναι υψηλότερο στις αναπτυγμένες περιοχές και ανέρχονταν το 1964 σε 890,8 χιλιάδες δηνάρια (σε τιμές 1962) στις υπανάπτυκτες σε 643,5 και στο σύνολο της Γιουγκοσλαβίας σε 815,7 (βλ. πίν. 11, στήλες 1,2 και 3). Η βελτίωση αυτή των σχέσεων φαίνεται πιο καθαρά στις στήλες 5 και 6 του ίδιου πίνακα (11), όπου το 1947 στις υπανάπτυκτες περιοχές το πάγιο κατά κεφαλή αντιπροσώπευε το 61 % του μέσου όρου της Γιουγκοσλαβίας έναντι 113 % στις αναπτυγμένες και το 1964 σε 79 % και 109 % αντίστοιχα.

Στους πίνακες 13-17 εμφανίζονται οι γενόμενες επενδύσεις κατά δημοκρατία και αυτόνομη περιοχή, για τα έτη 1966-1976, σε απόλυτους αριθμούς και σε ποσοστά, από όπου όμως δεν διαπιστώνεται μια συνεχής ενίσχυση των υπανάπτυκτων περιοχών. Αυτό σημαίνει ότι, ανάλογα με τα δημιουργούμενα προβλήματα, στη Γιουγκοσλαβική οικονομία, άλλαζε και η επενδυτική πολιτική.

Ο πίνακας 18, που αφορά όμως μόνο το έτος 1963, είναι πιο λεπτομερειακός σε ό,τι αφορά την πηγή των γενομένων επενδύσεων και όπου παρατηρούμε ότι, σε ό,τι αφορά τις καθαρές δαπάνες του προϋπολογισμού, προηγούνται οι αναπτυγμένες περιοχές. Οι δωρεές όμως, που στον πίνακα αυτό δεν είναι πλήρεις, γίνονται αποκλειστικά στις υπανάπτυκτες περιοχές.

Οι δαπάνες μέσω του προϋπολογισμού έχουν γίνει ένα σημαντικό μέσο για την διάρθρωση των παραγόμενων εισοδημάτων πάνω σε μια περιφερειακή βάση, και ενεργούν σαν ένας παράγοντας εξίσωσης των υλικών και κοινωνικών προϋποθέσεων στις διάφορες περιοχές²².

Στόν πίνακα 19 φαίνεται η κατά κεφαλή δαπάνη του προϋπολογισμού για το έτος 1965 όπου παρατηρείται ότι ευνοήθηκαν οι αναπτυγμένες περιοχές. Πιθανόν η πιο πάνω κατανομή των επενδύσεων να έγινε για να επέλθει μια κάποια ισορροπία δεδομένου ότι από το 1965 οι υπανάπτυκτες περιοχές λαμβάνουν μόνον αυτές επί πλέον κεφάλαια από το ειδικό ταμείο, καθώς και άλλες δωρεές.

Ακριβώς επειδή διαπιστώθηκε η δυσκολία της κάλυψης του ανοίγματος μεταξύ των περισσότερο και λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών το 1965 ιδρύθηκε ένα ομόσπονδο Ταμείο "για την χρηματοδότηση της επιταχυνόμενης ανάπτυξης των ανεπαρκώς αναπτυγμένων δημοκρατιών και επαρχιών" επί μακροχρόνιας και στα-

22. Βλ. Κ. Mihailović, On the Yugoslav, όπ.π., σελ. 267.

θερῆς βάσης, μέ σκοπό νά βοηθήσει, κάτω ἀπό ὀρισμένες συνθη-
κες, τίς ὑπανάπτυκτες περιοχές²³.

γ) Κατανομή τῶν ἐπενδύσεων κατά τομέα παραγωγῆς

Στή συνέχεια θά πρέπει ἴσως νά δοῦμε πῶς κατανεμήθηκαν οἱ ἐπενδύσεις στούς διαφόρους παραγωγικούς τομεῖς, τόσο στίς περισσότερο ὅσο καί στίς λιγότερο ἀναπτυγμένες περιοχές.

Στόν πίνακα 20, ὅπου φαίνεται ἡ διάρθρωση κατά τομεῖς τῶν γενομένων ἐπενδύσεων γιά τά ἔτη 1947-1964, παρατηροῦμε ὅτι οἱ ὑπανάπτυκτες περιοχές, μέ μόνη ἐξαίρεση τήν Μακεδονία, διέθεσαν μεγαλύτερο ποσοστό στίς οἰκονομικές ἐπενδύσεις παρά στίς μή οἰκονομικές, ἀπό ὅτι διέθεσαν οἱ ἀναπτυγμένες περιοχές. Ἡ ἐνέργεια αὐτή, λαμβανόμενη ἀπό τήν πλευρά τῆς πολιτικῆς οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης, εἶναι ἐνδεδειγμένη γιὰτί συντελεῖ στήν διεύρυνση τῆς παραγωγικῆς βάσης τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν.

Στόν ἐπόμενο πίνακα 21, πού ἀφορᾷ μόνο τίς γενομένες ἐπενδύσεις στούς βασικούς βιομηχανικούς κλάδους, παρατηροῦμε ὅτι οἱ ὑπανάπτυκτες περιοχές ἔδωσαν περισσότερη βαρύτητα σ' αὐτούς, ἀπό ὅτι οἱ ἀναπτυγμένες, ἐπενδύοντας ὑψηλότερα ποσοστά στούς πλέον βασικούς κλάδους τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα, ὅπως εἶναι οἱ κλάδοι τῆς παραγωγικῆς ἐνέργειας καί μετάλλων.

Ὁ πίνακας 22 μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν συμπληρωματικός τοῦ προηγούμενου γιὰτί ἀναφέρεται στά ποσοστά τῶν γενομένων ἐπενδύσεων στίς μεταποιητικές βιομηχανίες, γιά τά ἔτη 1947-1962 καί ὅπου εἶναι σαφῶς ὑψηλότερα στίς ἀναπτυγμένες περιοχές. Στόν κλάδο ὅμως πού ἡ διαφορά εἶναι κτυπητή (15,5%, 15,9%, 15,1% στίς ἀναπτυγμένες ἐναντι 5,0%, 4,3%, 6,1% στίς ὑπανάπτυκτες καί 12,0%, 11,7%, 12,2% στό σύνολο τῆς Γιουγκοσλαβίας) εἶναι ὁ κλάδος τῶν διαρκῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Μέ βάση τούς τρεῖς προαναφερθέντες πίνακες (20, 21, 22) μποροῦμε νά συμπεράνουμε ὅτι ἡ πολιτική τῆς κατανομῆς τῶν ἐπενδύσεων στούς διαφόρους κλάδους τοῦ δευτερογενῆ τομέα εἶναι σύμφωνη μέ τίς ἀρχές τῆς ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς.

δ) Ἡ ἐξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ

Γιά τήν ἐκτίμηση ὅμως τοῦ μέσου κατά κεφαλήν εἰσοδήματος μπαίνει καί τρίτη μεταβλητή, ὁ πληθυσμός, τήν ἐξέλιξη τοῦ ὁποίου θά ἀναλύσουμε σ' αὐτήν τήν παράγραφο.

Ἀπό τόν πίνακα 23 παρατηροῦμε ὅτι οἱ ὑπανάπτυκτες πε-

23. Βλ. V. Shendzić, Accelerated advancement of the underdeveloped regions of Yugoslavia, Socialist Thought and Practice, XVI, 2, 1976, σελ. 88.

ριοχές, στο σύνολό τους, έχουν μεγαλύτερο δείκτη αύξησης του εισοδήματος μεταξύ των ετών 1947 και 1964. Μέ βάση τό 1947=100 ή αύξηση του εισοδήματος ήταν 330,0 % για τίς υπανάπτυκτες περιοχές και 326,5 % για τίς αναπτυγμένες. Λόγω όμως τής μεγαλύτερης αύξησης του πληθυσμού κατά τήν ίδια περίοδο (138,2 % έναντι 113,7 %) τό μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα αύξηθηκε λιγότερο από ό,τι στίς αναπτυγμένες περιοχές (238,7 % έναντι 279,5 %), αν και ή αύξηση του επενδυθέντος κεφαλαίου κατά κάτοικο ήταν πολύ υψηλότερη στίς υπανάπτυκτες περιοχές από ό,τι στίς αναπτυγμένες, όπως φαίνεται στήν στήλη 5 του μέ αριθμού 23 πίνακα.

Είδαμε στήν αρχή τής μελέτης ότι ή ψαλίδα μεταξύ των δύο ομάδων περιφερειών, σέ ό,τι αφορά τό μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα διευρύνθηκε παρά τίς αύξημένες προσπάθειες πού έγιναν σέ επενδύσεις. Γι' αυτό και μιá από τίς δυσκολίες πού υπάρχει για τήν κάλυψη του ανοίγματος μεταξύ των δύο ομάδων περιφερειών, σέ ό,τι αφορά τόν βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, οφείλεται και στό γεγονός ότι οι πτωχότερες περιοχές έχουν πιό υψηλό ρυθμό γεννητικότητας, όπως αυτό διαπιστώνεται στόν πίνακα 24.

Ή πληθυσμιακή διάρθρωση τής Γιουγκοσλαβίας έπηρεάζεται και από τήν έσωτερική μετανάστευση²⁴.

Στόν πίνακα 25 βλέπουμε τήν έτήσια έσωτερική μετανάστευση κατά περιοχές και για τά έτη 1948-1971. Παρατηρούμε ότι ή μετανάστευση του πληθυσμού γίνεται από τίς υπανάπτυκτες προς τίς αναπτυγμένες περιοχές. Αυτό οφείλεται προφανώς στό γεγονός ότι οι αναπτυγμένες περιοχές προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες άπασχόλησης και, γενικά, καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

ε) Ή διάρθρωση τής οικονομίας στίς διάφορες περιοχές.

Σέ όλους τούς τομείς, αλλά στόν βιομηχανικό, κατά κύριο λόγο, τομέα, ύστερούσαν οι υπανάπτυκτες περιοχές, και διαπιστώνεται αυτό από τούς πίνακες 8 και 26.

Σέ ό,τι αφορά τήν ποσοστιαία αύξηση του άκαθάριστου βιομηχανικού προϊόντος στίς διάφορες περιοχές παρατηρούμε ότι έν αποκλείνει πολύ από τόν μέσο όρο, όπως φαίνεται στους πίνακες 27 και 28 μέ έξαίρεση τό Μαυροβούνι και κατά δεύτερο λόγο τήν Μακεδονία. Ήπειδή όμως αρχικά, τό ποσοστό του παραγόμενου βιομηχανικού προϊόντος ήταν πάρα πολύ χαμηλό στίς υπανάπτυκτες περιοχές, δέν έπιτεύχθηκε ριζική άλλαγή στήν διάρθρωση τής οικονομίας. Πρέπει νά λάβουμε υπόψη μας ότι τό

24. Βλ. Dusan Breznik, Internal Migration, Yugoslav Survey, XVII, I, 1976, σελ. 3.

1947 το Μαυροβούνι συμμετεῖχε μόνο κατά 0,3 % τοῦ συνολικοῦ ἀκαθάριστου προϊόντος καί ἡ Μακεδονία κατά 4,5 %.

Στόν πίνακα 29 βλέπουμε τούς δείκτες τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἀπασχόλησης καί παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας κατά δημοκρατία καί αὐτόνομη ἐπαρχία, καί μέ βάση τόν πίο πάνω πίνακα, ἔχουμε τόν πίνακα 30 ὅπου ἐκλαμβάνεται ἡ Γιουγκοσλαβία ὡς 100. Εἶναι πολύ ἐνδιαφέρον νά δοῦμε κυρίως τήν τελευταία στήλη πού ἀφορᾷ τήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας, ἡ ὁποία σχεδόν σέ ὅλες τίς ὑπανάπτυκτες περιοχές εἶναι χαμηλότερη ἀπό τόν μέσο ὄρο ἐνῶ ἀντίθετα ὑπερτερεῖ κατά πολύ στήν ἀπασχόληση. Τοῦτο ὀφείλεται προφανῶς στό γεγονός ὅτι ἡ σχέση κεφαλαίου πρὸς ἐργασία δέν θά εἶναι ἀρκετά ὑψηλή στίς ὑπανάπτυκτες περιοχές καί οἱ βιομηχανίες τους εἶναι ἔντασης ἐργασίας. Ἀκόμη μπορούμε νά ἐπικαλεσθοῦμε καί ὀρισμένες ἐγγενεῖς ἀδυναμίες τῆς ὅλης δομῆς τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν. Πρόκειται γιά τήν ἔλλειψη εἰδικευμένου προσωπικοῦ, παράδοσης, ὀργάνωσης κλπ.²⁵

Στόν πίνακα 31 βλέπουμε μόνο τόν δείκτη τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς καί στόν 32 τίς ἀποκλίσεις ἀπό τόν μέσο ὄρο. Παρατηροῦμε ὅτι, ἐκτός ἀπό τό Κόσοβο, ὁ δείκτης ὄλων τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν εἶναι ὑψηλότερος ἀπό τό μέσο ὄρο.

Ὡς πρὸς τήν διάρθρωση τῆς οἰκονομίας, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν σύνθεση τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, ἐπῆλθε οὐσιαστική βελτίωση, ὅπως αὐτό φαίνεται στούς πίνακες 33 καί 34. Ὁ γεωργικός τομέας μειώθηκε πρὸς ὄφελος τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα τόσο στό ἐπίπεδο συμμετοχῆς στό συνολικό εἰσόδημα ὅσο καί στό ποσοστό τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ στόν συνολικό πληθυσμό.

Πέρα ἀπό τό γεγονός ὅτι γιά τήν Γιουγκοσλαβία, στό σύνολό της, αὐξήθηκε τό ποσοστό τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος πού προέρχεται ἀπό τόν βιομηχανικό τομέα, καί μειώθηκε, κατά συνέπεια, τό προερχόμενο ἀπό τόν γεωργικό τομέα, παρατηροῦμε ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὐτή εἶναι πολύ πίο ἐντονη στίς ὑπανάπτυκτες περιοχές, κυρίως σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν αὐξηση τοῦ ποσοστοῦ τοῦ βιομηχανικοῦ προϊόντος. Ἐπομένως, ἀπό αὐτήν τήν πλευρά ἐπετεύχθηκε μιὰ ἰσόρροπη ἀνάπτυξη, ἀπό τήν ἀποψη τῆς σύγχρονης ἢ μὴ ἀνάπτυξης τῶν διαφόρων τομέων παραγωγῆς. Αὐτό ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι οἱ σχέσεις παγίων κεφαλαίων στήν βιομηχανία καί στό σύνολο τῆς οἰκονομίας, ὅπως φαίνεται ἀπό τόν πίνακα 35, εἶναι ὑψηλότερες γιά τίς ὑπανάπτυκτες περιοχές παρά γιά τίς ἀναπτυγμένες.

Στούς πίνακες 36 καί 37 ἐμφαίνεται ἡ πληθυσμιακὴ μείωση

25. Βλ. K. Milivoje Vuječić, Investment 1966-1970, Yugoslav Survey, XVII, 2, 1977, σελ. 49-70.

στόν αγροτικό τομέα κατά τήν περίοδο 1948-1961 καί εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διαρθρωτικῆς ἀλλαγῆς πρὸς ὄφελος τοῦ βιομηχανικοῦ τομέα.

στ) Οἱ ἐπιτεύξεις

Συνοπτικά, μπορούμε νά ποῦμε ὅτι στά μὴ οἰκονομικά μεγέθη, τά ὁποῖα δέν ἀναπτύξαμε στήν παροῦσα μελέτη, ἡ βελτίωση εἶναι σημαντικότερη στίς ὑπανάπτυκτες περιοχές, ὅπως αὐτό γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτό, ἀπό τόν πίνακα 38, καθότι οἱ δεῖκτες ἀνάπτυξης τῆς ἐκπαίδευσης καί τῶν ὑπηρεσιῶν ὑγείας τῶν ὑπανάπτυκτων περιοχῶν, εἶναι σχεδόν πάντοτε πιό ὑψηλοί ἀπό τόν μέσο ὄρο τῆς Γιουγκοσλαβίας.

Ἡ ἀποψη αὐτή ἐνισχύεται καί ἀπό τόν πίνακα 41 ὅπου π.χ. ὑπάρχει, περίπου ἰσότητα μεταξύ τῶν περισσότερο καί λιγότερο ἀναπτυγμένων περιοχῶν σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν στοιχειώδη ἐκπαίδευση (93/100) ἢ στόν ρυθμό ἐγγραμμάτων μέ ἡλικία 10-34 χρόνων (87/100).

Ἀντίθετα, ὅμως, στά οἰκονομικά μεγέθη, δέν ἐπῆλθε ἡ ἐπιθυμητή βελτίωση, δηλ. ἡ μείωση τῆς διαφορᾶς μεταξύ τῶν δύο ὁμάδων περιφερειῶν.

Οἱ κυριότεροι λόγοι αὐτοῦ τοῦ ἀποτελέσματος εἶναι, βασικά, δύο: α) ὅτι οἱ ἀναπτυγμένες περιοχές ἀναπτύχθηκαν γρηγορότερα (βλ. πίν. 2-7) καί β) ὅτι πολλές φορές τό διαπεριφερειακό χάσμα ἐπιδεινώθηκε λόγω τῆς ὑπερβολικῆς αὔξησης τοῦ πληθυσμοῦ στίς ὑπανάπτυκτες περιοχές (βλ. πίν. 24-25).

Παρόλο πού ἐπιθυμοῦσαν οἱ ἰθύνοντες νά αὐξήσουν τίς ἐπενδύσεις στίς ὑπανάπτυκτες περιοχές γιά νά μικρύνει τό διαπεριφερειακό χάσμα, βλέπουμε ὅτι ὑπάρχει μιά ἀντίφαση μεταξύ τῶν στόχων τῆς περιφερειακῆς πολιτικῆς καί τῶν ἀποτελεσμάτων²⁶. Ἰσότητα καί ἀλληλεγγύη εἶναι οἱ δύο ἀξίες πού βαρύνουν ἰδιαίτερα στή μοίρα τῶν καθυστερημένων περιοχῶν²⁷.

Ὅρισμένες μελέτες γιά τήν περιφερειακή κυκλική διακυμάνση ἔχουν δείξει ὅτι σημαντικές διαφορές ὑπάρχουν μεταξύ τῶν ἐθνικῶν καί περιφερειακῶν προϋποθέσεων σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τίς κυκλικές διακυμάνσεις²⁸.

Οἱ διακυμάνσεις διαφέρουν ἀπό κύκλο σέ κύκλο. Οἱ ἐντονες διακυμάνσεις ἦταν στίς ὑπανάπτυκτες περιοχές-Βοσνία-Ἔρ-

26. Βλ. M. Mihailovič, P. Incovič, B. Srebric, ὁ.π., σελ. 596.

27. Βλ. K. Mihailovič, On the Yugoslav Experience in Backward Areas, Edited-by Eža G. Robinson, London, MacMillan, 1969, σελ. 238.

28. Βλ. Tea Petrin, Regional business cycles in Yugoslavia, *Ekonomska analiza*, VII, 3-4, 1973, σελ. 189 καί 205.

ζεγοβίνη, Μαυροβούνι, Μακεδονία - όπου υπάρχει μικρή σχέση μεταξύ τοῦ ἐθνικοῦ κύκλου καί τοῦ κύκλου τῶν περιοχῶν αὐτῶν. Ἀντίθετα στήν Κροατία καί Σλοβενία, πού εἶναι οἱ πιό ἀναπτυγμένες περιοχές, οἱ κυκλικές διακυμάνσεις τους εἶναι ἀνάλογες μέ τίς ἐθνικές²⁹.

Μέσα στά διάφορα πενταετῆ προγράμματα, υπάρχουν εἰδικές διατάξεις πού εὐνοοῦν τίς ὑπανάπτυκτες περιοχές. Ἐπομένως, τό πρόβλημα τῆς ὑπανάπτυξης τῶν καθυστερημένων περιοχῶν ἐνσωματώνεται στήν ἐθνική ἀναπτυξιακή πολιτική³⁰. Ἐπί πλέον οἱ ὑπανάπτυκτες περιοχές ἐνεργοῦν καί σάν αὐτόνομες κοινωνικοπολιτικές μονάδες γιά τήν οἰκονομική τους ἀνάπτυξη ἐκπνώνοντας τά δικά τους προγράμματα.

Γενικά, τόσο τά μέτρα ὅσο καί οἱ μέθοδοι ἐπέμβασης τοῦ Κράτους ἦταν οἱ ἴδιες γιά ὅλες τίς περιοχές δηλ. καί τίς ἀναπτυγμένες καί τίς ὑπανάπτυκτες³¹.

Συμπεράσματα:

Ἡ Γιουγκοσλαβία προσπάθησε σκληρά νά μικρύνει τίς περιφερειακές ἀνισότητες γιά οἰκονομικούς καί πολιτικούς λόγους.

Σέ πείσμα τῶν προσπαθειῶν της, καί σέ πείσμα τῶν θυσιῶν τῶν πιό ἀναπτυγμένων περιοχῶν πρὸς χάρη τῶν ὀλιγότερο ἀναπτυγμένων, οἱ διαφορές τῶν κατά κεφαλή εἰσοδημάτων δέν ἔχουν μειθεῖ τοῦλάχιστον γιά τήν ἐξεταζόμενη περίοδο 1945-1971. Σέ μερικές μάλιστα περιπτώσεις, ἔχουν ἀκόμα καί ἀυξηθῆ, ἀν καί ἐπῆλθαν σημαντικές βελτιώσεις, σέ ἀπόλυτους ὅρους, σέ διάφορα οἰκονομικά μεγέθη.

Ἐπάρχει ἡ ἀποψη ὅτι τά σύνορα μεταξύ τῶν περιοχῶν συγκράτησαν τήν κινητικότητα τῆς ἐργασίας, καί, κατά συνέπεια, καί τήν ἐνσωματωμένη ἀνάπτυξη³². Ἀκόμα ὕστεροῦν οἱ ὑπανάπτυκτες περιοχές σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τό ἐξειδικευμένο προσωπικό, τίς ἐξωτερικές οἰκονομίες καί ἀκόμη οἱ ὅροι ἐμπορίου ἦταν δυσμενεῖς γιά τοὺς παραγωγούς τῶν πρώτων ὑλῶν.

29. Ὅπ.π., σελ. 207.

30. Βλ. Κ. Mihailović, P. Incović, B. Stendić, Les déséquilibres régionaux en Europe-Yougoslavie, Bruxelles, Edition de l'Institut de Sociologie de l'Université Libre de Bruxelles, 1968, σελ. 594.

31. Ὅπ.π., σελ. 596.

32. Κ. Mihailović, On the Yugoslav, ὅπ.π., σελ. 439.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1

Έδαφική κατανομή των μεταποιητικών βιομηχανιών τό 1918

Έπαρχίες	Βιομηχ.	Μονάδες	Κεφάλαιο		Έργατες		Μηχανές	
	Βιομηχ.	%	έκατ. δην.	%	άτομα	%	Ίππο- δύναμη	%
Σλοβενία	509	24,2	1.407	17,8	32.756	21,0	91.183	15,2
Κροατία	629	30,2	2.542	32,4	43.384	27,9	289.804	48,2
Βοσνία-Έρζεγ.	170	8,3	960	12,1	20.826	13,4	83.800	13,9
Βοϊβοδίνα	428	21,2	1.123	14,1	28.297	18,2	67.270	11,2
Σερβία	290	14,2	1.838	23,0	29.363	18,9	67.203	11,2
Μακεδονία	28	1,4	30	0,4	694	0,4	1.393	0,2
Μαυροβούνι	10	0,5	16	0,2	168	0,1	615	0,1
Γιουγκοσλαβία	2.024	100,0	7.916	100,0	155.488	100,0	601.268	100,0

Πηγή: Joseph T. Bambelles, Economic development of Communist Yugoslavia 1947-1964, J.T.B. Stanford, Cal. Stanford University, 1968, σελ.3.

Πίνακας 2

Μέσο κατά κεφαλή εισόδημα
δείκτες, Γιουγκοσλαβία: 100

Περιοχές	1947 ¹	1952 ¹	1956 ²	1960 ¹	1963 ²	1971 ¹
1. Γιουγκοσλαβία	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2. Άναπτυγμένες περιοχές	111,4	111,6	115,4	117,4	119,9	121,4
3. Άπανάπτυκτες περιοχές	73,8	74,8	67,4	64,5	60,8	60,2
4. Σχέση 3/2	66,2	67,0	58,4	54,9	50,9	49,6

Πηγή: 1) M. Basler-Madzar, Problems of regional economic development, Theory and Practice, Economika analiza, XIII, 1979, σελ. 240.

2) Branko Čolakovič, Le développement des régions insuffisamment développées en Yougoslavie, Beograd, Medjunarodna politika, 1966, σελ. 35.

Πίνακας 3

Μέσο κατά κεφαλή εισόδημα (σέ χιλιάδες δηνάρια)
σέ τιμές τοῦ 1962.

	1947	%	1956	%	1963	%
Γιουγκοσλαβία, γενικός μέσος ὀρος	87,8	100,0	113,7	100	206,3	100
Ἐναπτυγμένες περιοχές	98,5	112,2	131,2	115,4	247,3	119,9
Ἐπανάπτυκτες περιοχές	63,1	71,9	76,6	67,4	125,4	60,8

Πηγή: Branko Čolanović, Le développement des régions insuffisamment développées en Yougoslavie, Beograd, Medjunarodna politika, 1966, σελ. 35.

Πίνακας 4

Κατά κεφαλή ἔθνικό εισόδημα τῶν διαφόρων περιοχῶν

Γιουγκοσλαβία = 100

	Κατά κεφαλήν ἔθνικό εισόδημα				Δείκτης ἀνάπτυξης κατά κεφαλήν εισοδήματος			
	1947	1952	1960	1971	1947-52	1952-60	1960-71	1974-76
Γιουγκοσλαβία	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ἐναπτ.περ. ¹	111,4	111,6	117,4	121,4	100,0	105,1	103,3	108,9
ὑπαν. " ²	73,8	74,8	64,5	60,2	100,0	86,3	93,3	81,6
Βοσνία-Ἐρζεγ.	82,0	87,7	72,8	63,2	107,1	82,8	86,7	77,1
Μαυροβούνι	79,2	68,2	56,7	67,2	85,8	87,4	112,2	84,9
Κροατία	106,4	111,4	117,1	123,0	106,2	105,1	104,4	117,6
Μακεδονία	68,8	66,1	64,8	72,2	95,6	98,3	111,1	105,0
Σλοβενία	152,9	150,1	165,6	185,5	98,2	110,3	111,6	121,2
Κυρίως Σερβία	99,2	98,3	99,4	99,1	99,1	101,1	99,4	100,0
Βοϊβοδίνα	121,6	91,9	123,4	121,3	92,0	109,7	97,8	99,7
Κοσμέτ	50,0	46,8	37,8	32,4	93,1	80,6	85,6	64,8

Πηγή: M. Bazler-Madzar, ὄπ.π., σελ. 240, μέ βάση τόν πίνακα 10.

- 1) Ἐναπτυγμένες περιοχές: Κροατία, Σλοβενία, κυρίως Σερβία καί Βοϊβοδίνα.
- 2) Ἐπανάπτυκτες περιοχές: Βοσνία-Ἐρζεγοβίνη, Μαυροβούνι, Μακεδονία καί Κοσμέτ πού περιλαμβάνουν τό 33 % τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Γιουγκοσλαβίας.

Πίνακας 5

Μέσο κατά κεφαλή εισόδημα (δείκτες, Γιουγκοσλαβία: 100)

Περιοχές	1945	1947	1952	1953	1960	1964	1969	1971
1) Γιουγκοσλαβία	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2) Σλοβενία	175	152,9	150,1	182	165,6	195,1	187	185,5
3) Κοσμέτ	52	50,0	46,8	53	37,8	36,6	31	32,4
4) Σχέση 3/2	29,7	32,7	31,2	29,1	22,8	18,8	16,6	17,5

- Πηγή: 1) V. Racič, Economic Relations in the Yugoslav Multinational Communities, Socialist Thought and Practice, 20, 1968, σελ. 29.
 2) N. Bazler, Madzar, δπ.π., σελ. 240.
 3) K. Mihailović, La répartition ..., δπ.π., σελ. 20.
 4) M.B. Gregory, δπ.π., σελ. 214.

Πίνακας 6

Κατά κεφαλή κοινωνικό προϊόν του πληθυσμού

	Πληθυσμός (έκατομμ.)	Κατά κεφαλή κοινωνικό προϊόν		Κατά περιοχές 1953 και 1969	
		(Τρέχουσες τιμές, Νέα δηνάρια)		Δείκτης Γιουγκοσλαβίας = = 100	
	1969	1953	1969	1953	1969
Γιουγκοσλαβία	20,2	640	6.525	100	100
Αναπτυγμένες περιοχές	13,2	705	7.920	110	121
Υπανάπτυκτες περιοχές	7,0	456	3.885	71	60
Σλοβενία	1,7	1.163	12.189	182	187
Κροατία	4,4	711	8.000	111	123
Βοϊβοδίνα	1,9	614	7.176	96	110
κυρίως Σερβία	5,2	581	6.724	91	103
Μαυροβούνι	0,5	374	4.540	58	70
Μακεδονία	1,6	439	4.260	69	65
Βοσνία- Ερζεγοβ.	3,7	508	4.223	79	65
Κοσμέτ	1,2	338	2.046	53	31

Πηγή: M.B. Gregory, δπ.π., σελ. 214.

Πίνακας 7

Μέσο κατά κεφαλή εισόδημα
(τιμές 1960, σέ δηνάρια)

	1947	1964	Αύξηση	Δείκτης 1947 = 100	Αύξηση 1947-64 Γιουγκ. = 100	Γιουγκ. = 100	
						1947	1964
1. Βοσνία- Έρζεγοβίνη	60.575	137.409	76.924	227,0	85,6	82,9	70,9
2. Μαυροβούνι	51.739	141.559	89.820	273,6	103,1	70,8	73,0
3. Μακεδονία	45.293	133.966	88.673	295,8	111,5	62,0	69,1
4. Κόσοβο-Μετόχι	38.437	71.026	32.589	184,8	69,7	52,6	36,6
5. Ύψαν. Περιοχ. (1-4)	52.901	126.307	73.406	238,7	90,0	72,4	65,1
6. Σλοβενία	127.874	378.303	250.429	295,8	111,5	175,0	195,1
7. Κροατία	78.430	232.191	153.761	296,0	111,6	107,3	119,7
8. Βοϊβοδίνα	79.538	202.845	123.307	255,0	96,1	108,8	104,6
9. κυρίως Σερβία	69.849	186.514	116.665	267,0	100,9	95,6	96,2
10. Άναπτ. περιοχές (6-9)	81.857	228.788	146.931	279,5	105,4	112,0	121,6
11. Μεγάλη Σερβία	68.842	174.950	106.108	254,1	95,8	94,2	90,2
12. Γιουγκοσλαβία	73.086	193.917	120.831	265,3	100,0	100,0	100,0

Πηγή: K. Mihailović, La répartition ..., όπ.π., σελ. 100

Πίνακας 8

Διαπεριφερειακή άνισότητα, στό σύνολο τής οίκονομίας
καί στήν βιομηχανία

Γιουγκοσλαβία: 100, Οίκονομία: 1945, άπασχόληση: 1952

Περιοχή	Σύνολο οίκονομίας Πάγιο			Βιομηχανία Πάγιο		
	Εισόδημα	Κεφάλαιο	Άπασχό- ληση	Εισόδημα	Κεφάλαιο	Άπασχό- ληση
Βοσνία-Έρζεγοβ.	83	69	93	74	78	91
Μαυροβούνι	71	60	70	31	20	36
Κροατία	107	120	118	128	118	118
Μακεδονία	62	58	68	45	32	47
Σλοβενία	175	200	173	245	253	232
Σερβία	95	97	85	75	89	78
κυρίως Σερβία	96	—	85	78	—	82
Βοϊβοδίνα	108	—	96	82	—	86
Κοσμέτ	52	—	47	51	—	45

Πηγή: V. Rakić, Economic Relations in the Yugoslav Multinational Communities, Socialist Thought and Practice, 20, 1968, σελ. 29.

Πίνακας 9

Δείκτες του κατά κεφαλή έθνικου εισοδήματος
(Σλοβενία = 100)

Περιοχές	1947	1964
Σλοβενία	100	100
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	47	37
Μαυροβούνι	40	38
Μακεδονία	35	35
Κόσοβο-Μετόχια	30	19

Πηγή: Κ. Mihailović, Ρ. Jucović, Β. Srebric, όπ.π., σελ. 598.

Πίνακας 10

Κατά κεφαλή έθνικό εισόδημα
(σε χιλιάδες νέα δηνάρια) (σε τιμές 1966)

	Κατά κεφαλήν έθνικό εισόδημα				Δείκτης ανάπτυξης κατά κεφαλήν εισοδήματος			
	1947	1952	1960	1971	1947-52	1952-60	1960-71	1947-71
Γιουγκοσλαβία	1.682	1.908	3.348	6.027	113	175	180	358
Αναπτυγμένες περιοχές	1.874	2.129	3.930	7.317	113	184	186	390
Υπανάπτυκτες περιοχές	1.241	1.427	2.158	3.631	114	151	168	292
Βοσνία- Έρζεγοβίνη	1.380	1.673	2.436	3.812	121	145	156	276
Μαυροβούνι	1.332	1.302	1.889	4.052	97	153	202	304
Κροατία	1.758	2.126	3.921	7.409	120	184	188	421
Μακεδονία	1.157	1.261	2.170	4.354	108	172	200	376
Σλοβενία	2.571	2.864	5.544	11.178	111	193	201	434
Κυρίως Σερβία	1.668	1.876	3.328	5.973	112	177	179	358
Βοϊβοδίνα	2.045	1.753	4.132	7.308	104	235	176	357
Κοσμέτ	839	892	1.265	1.953	106	141	154	232

Πηγή: Μ. Bazler-Madzar, Problems of regional economic development, Theory and Practice, Ekonomika analiza, XIII. 1974, σελ. 240.

- 1) Αναπτυγμένες περιοχές: Κροατία, Σλοβενία, κυρίως Σερβία και Βοϊβοδίνα.
- 2) Υπανάπτυκτες περιοχές: Βοσνία - Έρζεγοβίνη, Μαυροβούνι, Μακεδονία και Κοσμέτ που περιλαμβάνουν τό 35 % του πληθυσμού της Γιουγκοσλαβίας.

Πίνακας 11

Πάγιο κεφάλαιο κατά κάτοικο. Άξία πραγματική,
Τιμές του 1962 (σέ χιλιάδες δηνάρια)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	1947	1964	Δείκτης 1947= =100	Αύξηση μεταξύ 1947 καί 1964	Γιουγκοσλαβία = 100	
					1947	1964
1. Βοσνία- Έρζεγοβίνη	259,5	601,8	231,9	343,3	61	74
2. Μαυροβούνι	267,1	870,5	325,9	603,4	63	107
3. Μακεδονία	265,4	643,1	242,3	377,7	62	79
4. (Ύπαν. Περιοχ.) (1-3)	261,8	643,5	245,8	381,7	61	79
5. Σλοβενία	759,7	1404,2	184,8	644,5	178	172
6. Κροατία	516,1	973,6	188,6	457,5	121	119
7. Σερβία	402,1	734,1	182,5	332,0	94	90
8. (Άναπτ. Περιοχ.) (5-7)	482,8	890,8	184,5	408,0	113	109
9. Γιουγκοσλαβία	426,0	815,7	191,5	389,7	100	100

Πηγή: Κ. Μιχαϊλονίτς, La répartition, όπ.π., σελ. 102.

Πίνακας 12

Ποσοστά τής συνολικής άκαθάριστης επένδυσης προς τό κοινω-
νικό προϊόν (έπί τοίς έκατό).

	(1)	(2)	(3)
	1953-57	1958-64	1965-69
Γιουγκοσλαβία	25,7	30,6	21,8
Άναπτυγμένες Περιοχές	23,0	28,2	19,7
Ύπανάπτυκτες Περιοχές	35,6	39,4	29,8
Σλοβενία	24,0	25,6	18,9
Κροατία	21,2	26,9	18,6
Βοϊβοδίνα	15,8	32,9	17,1
κυρίως Σερβία	27,6	29,4	22,4
Μαυροβούνι	91,6	70,4	34,6
Μακεδονία	32,3	51,5 ¹	40,5 ¹
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	36,1	29,2	21,9
Κοσμέτ	17,7	51,7	45,6

Πηγή: Μ.Β. Gregory, Regional Economic Development in Yugoslavia, Soviet Studies, XXV, 1973, σελ. 222.

1) Αύξήθηκαν λόγω του ξαναχτίσμου των Σκοπίων 1963-65.

Πίνακας 13

Ποσοστό επί τῶν παγίων ἐπενδύσεων τῶν διαφόρων δημοκρατιῶν καὶ αὐτόνομων ἐπαρχιῶν (σέ τρέχουσες τιμές).

	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Γιουγκοσλαβία σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Βοσνία- Ἑρζεγοβ.	13,6	12,2	12,9	12,4	14,5	14,5	15,5	16,7	16,8	16,5
Κροατία	23,4	25,3	24,3	25,1	25,1	22,8	23,8	22,8	22,7	22,3
Μακεδονία	9,1	8,2	7,5	6,9	5,9	6,4	7,1	6,4	5,5	6,1
Μαυροβούνι	3,4	2,8	2,3	3,1	3,6	4,1	4,2	3,4	2,6	2,4
Σερβία	37,1	39,1	41,3	40,0	37,3	37,0	35,5	32,9	34,9	31,3
κυρίως Σερβία	24,4	27,0	27,1	27,4	26,4	24,6	23,3	21,1	21,8	19,3
Κόσοβο	5,0	3,5	4,2	4,2	2,7	3,3	3,2	3,2	3,5	3,4
Βοϊβοδίνα	8,7	8,6	10,0	8,5	8,2	9,1	9,0	8,6	9,6	8,6
Σλοβενία	12,4	12,4	11,7	12,5	13,6	15,3	14,2	17,8	17,5	21,4

Πηγή: M. Vujočić, ὄπ.π., σελ. 63.

Πίνακας 14

Συνολική ἐπένδυση σέ πάγιο κεφάλαιο κατά δημοκρατία, 1970-1974 (σέ ἑκατομμύρια δηνάρια σέ τρέχουσες τιμές)

	1970	1971	1972	1973	1974
Γιουγκοσλαβία σύνολο	43.446	52.559	58.797	64.428	90.879
Βοσνία-Ἑρζεγοβίνη	6.311	7.601	9.093	10.753	15.312
Κροατία	10.891	11.962	13.825	14.703	20.754
Μακεδονία	2.567	3.358	4.178	4.102	5.045
Μαυροβούνι	1.566	2.153	2.477	2.201	2.738
Σερβία	16.193	19.429	20.876	21.144	31.244
Σλοβενία	5.918	8.056	8.347	11.525	15.786

Πηγή: Investment in Fixed Assets 1970-1974 (μόνο πίνακες).
Yugoslav Survey, XVIII, 2, 1977, σελ. 169.

Πίνακας 15

Ποσοστό επί τών παγίων επενδύσεων κατά δημοκρατία, 1970-1974

	1970	1971	1972	1973	1974
Γιουγκοσλαβία	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Βοσνία - Έρζεγοβίνη	14,5	14,5	15,5	16,7	16,8
Κροατία	25,1	22,8	23,5	22,8	22,8
Μακεδονία	5,9	6,4	7,1	6,4	5,6
Μαυροβούνι	3,6	4,1	4,2	3,4	3,0
Σερβία	37,3	37,0	35,5	32,8	34,4
Σλοβενία	13,6	15,3	14,2	17,9	17,4

Πηγή: Investment in Fixed Assets 1970-1977 (μόνο πίνακες)
Yugoslav Survey, XVIII, 2, 1977, σελ. 169.

Πίνακας 16

Συνολικής επένδυσης σέ πάγιο κεφάλαιο
κατά δημοκρατία (1968-1972)
(σέ εκατομμύρια δηνάρια, σέ τρέχουσες τιμές)

	1968	1969	1970	1971	1972
Γιουγκοσλαβία	25.242	29.060	38.464	41.441	48.795
Βοσνία - Έρζεγοβίνη	3.051	3.180	4.728	4.898	6.688
Κροατία	5.412	6.704	9.706	10.141	11.438
Μακεδονία	2.319	2.615	3.028	3.110	3.408
Μαυροβούνι	643	954	1.321	1.617	1.645
Σερβία	10.523	11.660	13.881	14.711	17.357
Σλοβενία	3.293	3.947	5.800	6.964	8.260

Πηγή: Investment in Fixed Assets, 1968-1972 (μόνο πίνακες).
Yugoslav Survey, XV, 2, 1974, σελ. 173.

Πίνακας 17

Συνολικῆς ἐπένδυσης σέ πάγιο κεφάλαιο
κατά δημοκρατία, 1968-1972 (%)

	1968	1969	1970	1971	1972
Γιουγκοσλαβία - σύνολο	100	100	100	100	100
Βοσνία - Έρζεγοβίνη	12,1	10,0	12,3	11,8	13,7
Κροατία	31,4	23,1	25,2	24,8	23,4
Μακεδονία	9,2	9,0	7,9	7,5	7,0
Μαυροβούνι	2,5	3,3	3,4	3,9	3,4
Σερβία	41,6	40,1	36,1	35,5	35,6
Σλοβενία	13,0	13,6	15,1	16,8	16,9

Πηγή: Investment in Fixed Assets, 1968-1972 (μόνο πίνακες)
Yugoslav Survey, XV, 2, 1974, σελ. 173.

Πίνακας 18

Δαπάνες προϋπολογισμού κατά κάτοικο τό 1963
(σταθερές τιμές σέ χιλιάδες δηνάρια)

	Βοσνία- Έρζεγοβ.	Μαυρο- βούνι	Μακε- δονία	Σλοβε- νία	Κροα- τία	Κυρίως Σερβία	Βοϊβο- να	Κόσοβο- Μετόχι
Δαπάνες προϋπολογισμού	35,4	45,5	36,9	68,1	66,3	42,9	44,8	30,6
Δωρεές	6,1	17,1	10,4	-	-	-	-	17,7

Πηγή: K. Mihailović, όπ.π., σελ. 103.

- 1) Αναφέρεται στίς άμεσες δωρεές (dotations) για τίς δαπάνες προϋπολογισμού (σχολεΐα, ύγεία, κοινωνική πρόνοια, διοίκηση). Οί επενδύσεις ρέλενές στά κεφάλαια για τίς ύπανάπτυκτες πε- ριοχές δέν έχουν ληφθῆ ύπόψη).

Πίνακας 19

Κατά κεφαλή δαπάνη του προϋπολογισμού τό 1965
(τρέχουσες τιμές σέ χιλιάδες δηνάρια)

Περιοχές	Δαπάνες προϋπολογισμού	Δεχόμενες δωρεές ¹
Βοσνία - Έρζεγοβίνη	35,4	6,1
Μαυροβούνι	45,5	17,1
Μακεδονία	36,9	10,4
Σλοβενία	68,1	—
Κροατία	56,3	—
Σερβία σύνολο	42,9	—
Βοϊβοδίνα	44,8	—
Κασμέτ	30,6	17,7

1) Αυτό εκπροσωπεύει άμεσες δωρεές για δαπάνες του προϋπολογισμού = (σχο-
λεΐα, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλεια, διοίκηση). Οί επενδύ-
σεις πού χρηματοδομήθηκαν από τό ειδικό ταμείο για τίς ύπανάπτυκτες
περιοχές δέν λήφθηκαν ύπόψη.

Πηγή: Κ. Μιχαιλοβίτς, La répartition, ό.π., σελ. 103.

Διάρθρωση των επενδύσεων (μέ βάση τις γενόμενες επενδύσεις κατά τήν περίοδο 1947-64)

	Γιουγκο- σλαβία	Βοσνία- Έρζεγοβ.	Μαυρο- βούνι	Κροα- τία	Μακε- δονία	Σλοβε- νία	Σερβία	κυρίως Σερβία	Βοϊβο- δίνα	Κοσμέτ
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Οικονομικές Έπενδ.	74,2	79,4	82,8	74,8	72,3	70,3	72,8	70,1	82,6	80,4
Βιομηχανία & Όρυχεία	40,7	50,4	46,7	36,3	41,2	40,5	38,2	40,5	30,4	51,0
Γεωργία & Άλιεία	9,4	4,2	3,8	7,8	13,3	6,8	13,6	5,8	33,9	14,5
Δάση	1,4	3,9	1,5	1,2	1,0	1,6	0,6	0,7	0,5	0,8
Κατασκευές	2,3	2,2	1,7	2,2	2,7	2,4	2,5	3,0	1,7	1,3
Έπικοινωνίες	15,3	15,1	24,3	20,9	10,0	12,5	12,4	15,1	9,7	9,7
Έμπορεύματα & Ξενοδοχεία	4,5	2,9	4,4	5,5	3,3	5,1	4,6	4,3	5,4	2,4
Artisanat	0,9	0,7	0,4	0,9	0,8	1,4	0,9	0,7	1,0	0,7
Μη οικονομικές έπεν.	25,8	20,6	17,2	25,2	27,7	29,7	27,2	29,9	17,4	19,6
Κατοικία και έπικοινωνία	15,8	12,5	10,9	16,3	18,1	18,0	16,3	17,4	11,4	10,9
Μόρφωση & Σχολεία	5,7	4,7	3,7	5,0	5,5	7,5	6,2	6,8	3,7	5,0
Δραστηριότητες, κοινωνικοί και Κρατικοί Όργανισμοί	4,3	3,4	2,6	3,9	4,1	4,2	4,7	5,7	2,3	3,7

Πίνακας 21

Έπί τοις ἑκατό σύνθεση τῶν ἐπενδύσεων σέ βασικές βιομηχανίες, κατά περιοχές, 1947-1962 (σέ τιμές 1962).

Περιοχές καί δημοκρατίες	Παραγωγή ἐνεργείας (ἠλεκτρισμό, κάρβουνο, πετρέλαιο)			Βασικά μέταλλα		
	1947-62	1945-56	1957-62	1947-62	1947-56	1957-62
Γιουγκοσλαβία	33,7	34,1	33,2	17,4	23,0	10,7
Ἐναπτυγμένες περιοχές	33,2	33,9	32,3	13,5	17,4	9,0
Ἐνανάπτυκτες "	35,1	34,9	35,3	24,9	32,6	14,4
Βοσνία-Ἐρζεγοβίνη	37,5	37,0	38,3	25,8	33,1	12,5
Κροατία	35,8	31,8	40,2	10,0	15,7	3,6
Μακεδονία	28,1	34,1	21,3	16,2	13,0	19,9
Μαυροβούνι	34,8	31,7	37,8	33,2	52,0	15,1
Σερβία	30,4	32,3	28,7	14,0	16,6	11,6
Κόσοβο-Μετόχια	34,6	19,5	42,7	24,4	47,9	11,8
Βοϊβοδίνα	18,9	19,8	18,5	—	—	—
Σλοβενία	35,9	37,7	32,9	19,8	24,6	11,8

Πηγή: Mihailo Miodenović, ὄπ.π., σελ. 2998.

Πίνακας 22

Αναλογία τών μεταποιητικών βιομηχανιών στις συνολικές βιομηχανικές επενδύσεις κατά δημοκρατίες και περιοχές, 1947-1962, (% σέ τιμές 1962)

Περιοχές & Δημοκρατίες	Έξοπλισμός και διαρκή καταναλωτικά άναθά ¹			Ύφασματα, δέρματα και έλαστικά			Άλλες μεταποιητικές βιομηχανίες ²		
	1947-62	1947-56	1957-62	1947-62	1947-56	1957-62	1947-62	1947-56	1957-62
	Γιουγκοσλαβία	12,0	11,7	12,2	6,7	4,7	9,1	23,3	20,9
Αναπυγ. Περιοχ.	15,5	15,9	15,1	6,7	4,8	8,8	23,8	22,1	25,8
Υπανάπτ.	5,0	4,3	6,1	6,8	4,5	10,0	22,3	18,8	27,0
Βοσνία-Έρζεγοβ.	5,8	4,5	8,0	3,4	1,9	6,1	21,3	17,2	28,9
Κροατία	13,1	15,8	11,2	7,6	5,6	9,9	26,9	27,1	26,8
Μακεδονία	5,0	4,4	5,7	14,2	16,3	11,8	27,9	27,5	28,3
Μαυροβούνι	5,0	4,6	5,4	6,6	0,1	12,9	19,6	11,3	27,6
Σερβία	16,1	16,2	16,0	6,2	4,1	8,2	23,9	22,8	24,1
Κοσμέτ	0,5	—	0,7	13,5	6,4	17,4	20,4	25,3	17,7
Βοϊβοδίνα	12,3	15,1	11,1	8,3	12,3	6,6	42,8	49,8	39,9
Σλοβενία	14,0	14,5	14,5	7,7	5,2	11,8	18,5	15,1	24,1

Πηγή: Mihailo Miodonović, δπ.π., σελ. 2999.

- 1) Έπεξεργασία μετάλλων, ναυπηγεία, ηλεκτρικές μηχανές.
- 2) Μη μεταλλουργικά όρυκτά, μηχανές χρησιμοποιούμενες στις κατασκευές, ξυλεία και προϊόντα ξύλου, χαρτικά είδη, έπεξεργασία τροφών, καπνός, κινηματογραφική βιομηχανία.

Πίνακας 23

Οι δείκτες αύξησης του εισοδήματος, του παγίου κεφαλαίου
καί του πληθυσμού 1947-1964 (1947 = 100)

	Συνολικό Εισόδημα	Συνολικό Παγ.Κεφάλ.	Πληθυ- σμός	Κατά κεφαλή Εισόδημα	Πάγιο κεφ. κατά κάτ.
1. Βοσνία- Έρζεγοβίνη	316,1	326,7	139,2	227,0	231,9
2. Μαυροβούνι	371,0	446,2	135,6	273,6	325,9
3. Μακεδονία	386,6	319,3	130,7	295,8	242,3
4. Κόσοβο-Μετόχια	272,8	—	147,6	184,8	—
5. Σύνολο ύπανάπτ. περιοχών (1-4)	330,0	355,5	138,2	238,7	—
6. Σλοβενία	337,2	211,4	114,0	295,8	184,8
7. Κροατία	335,2	214,2	113,2	296,0	188,6
8. Βοϊβοδίνα	291,8	—	114,4	255,0	—
9. κυρίως Σερβία	322,5	—	120,8	267,0	—
10. Σύνολο άναπτ. περιοχών (6-9)	326,5	218,2	113,7	279,5	—
11. Ή μεγάλη Σερβία	310,4	224,0	122,1	254,1	182,5
12. Γιουγκοσλαβία	326,2	236,7	123,0	265,3	191,5
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Πηγή: K. Mihailović, La répartition, όπ.π., σελ. 99.

Πίνακας 24

Αύξηση του πληθυσμού κατά περιφέρειες 1947-66

Περιοχή	%	Περιοχή	%
Βοσνία- Έρζεγοβίνη	45	Σλοβενία	16
Μαυροβούνι	39	Κυρίως Σερβία	23
Κροατία	15	Βοϊβοδίνα	17
Μακεδονία	37	Κόσοβο-Μετόχια	54

Πηγή: V. Ravić, όπ.π., σελ. 45.

Πίνακας 25

Ίσοζύγιο ετήσιας μετανάστευσης των δημοκρατιών (καί των αυτόνομων περιοχών), 1948-1971.

	1948-1953	1953-1961	1961-1971
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	- 3.800	- 13.200	- 18.300
Κροατία	+ 500	+ 2.100	+ 6.400
Μακεδονία	- 1.200	+ 2.200	- 200
Μαυροβούνι	- 400	+ 1.630	- 1.500
Σερβία	+ 4.700	+ 8.800	+ 10.200
κυρίως Σερβία	-	+ 400	+ 7.300
Κόσοβο	-	- 3.000	- 3.900
Βοϊβοδίνα	-	+ 11.700	+ 6.800
Σλοβενία	+ 200	+ 1.800	+ 3.200

Πηγή: Dunšan Breznik, Internal Migration, Yugoslav Survey, XVII, I, 1976, σελ. 19.

Πίνακας 26

Συμμετοχή των δημοκρατιών στο άκαθάριστο βιομηχανικό προϊόν των έτων 1947 και 1953

Δημοκρατία	1947	1953
Σερβία	30,9	29,8
Κροατία	26,5	25,8
Σλοβενία	26,4	26,4
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	11,4	13,0
Μακεδονία	4,5	4,1
Μαυροβούνι	0,3	0,9
Γιουγκοσλαβία	100,0	100,0

Πηγή: J.T. Bambelle, όπ.π., σελ. 36.

Πίνακας 27

Δείκτες του βιομηχανικού προϊόντος σε φυσικούς δρους, κατά δημοκρατία, 1939-1963, α = ποσοστιαία αύξηση, β = Γιουγκοσλαβία = 100

Δημοκρατία	1963/1939		1956/1939		1963/1956		1963/1960	
	α	β	α	β	α	β	α	β
Γιουγκοσλαβία	595,1	100	265,6	100	224,1	100,0	132,5	100,0
Βοσνία - Έρζεγοβίνη	717,5	120,5	343,9	129,5	208,7	97,6	127,8	96,5
Κροατία	525,0	88,2	245,3	92,4	214,0	95,5	130,2	98,3
Μακεδονία	1.210,5	203,4	457,9	172,4	264,4	118,0	141,5	106,8
Μαυροβούνι	3.075,0	505,3	600,0	225,0	512,5	228,7	229,6	173,3
Σερβία	614,1	103,2	251,6	94,7	244,1	108,9	132,3	99,8
Κοσμέτ	411,8	69,2	202,6	76,3	203,3	90,7	164,9	124,5
Βοϊβοδίνα	445,9	74,9	187,8	87,0	237,4	105,9	133,8	101,0
Σλοβενία	533,9	89,7	266,1	100,2	200,6	89,5	130,7	98,6

Πηγή: M. Mladenović and other consultants, Post-war development in economically underdeveloped republics and areas, Yugoslav Survey, Vol. VI, April-June 1965, σελ. 3003.

Πίνακας 28

*Ακαθάριστο βιομηχανικό προϊόν (περιλαμβάνοντα και τα ένδιάμεσα προϊόντα), 1947-1952 (1947 = 100,0).

Δημοκρατία	1948		1949		1950		1951		1952	
	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β
Σερβία	124	99,2	134	96,4	139	97,2	135	97,8	126	92,6
Κροατία	123	98,4	140	100,7	140	97,9	133	96,4	136	100,0
Σλοβενία	124	99,2	137	98,6	141	98,6	136	98,6	137	100,7
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	129	103,2	146	105,0	155	108,4	157	116,3	155	114,0
Μακεδονία	125	100,0	135	97,1	141	98,6	128	92,8	134	98,5
Μαυροβούνι	122	97,6	132	94,9	179	125,2	145	105,1	212	155,9
Γιουγκοσλαβία	125	100	139	100	143	100	138	100	136	100

Πηγή: J.T. Bambelles, όπ.π., σελ. 36.

α = ποσοστιαία αύξηση

β = Γιουγκοσλαβία = 100

Πίνακας 29

Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής, άπασχόλησης και παραγωγικό-
τητας τής εργασίας κατά δημοκρατία και αυτόνομη έπαρχία.

	Παραγωγή			Άπασχόληση			Παραγωγικότητα		
	1962	1972	1974	1962	1972	1974	1962	1972	1974
	1952	1962	1952	1952	1962	1952	1952	1962	1952
Γιουγκοσλαβία-Σύνολο	314	232	847	209	135	302	150	172	280
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	359	204	860	208	139	318	170	147	271
Κροατία	297	224	731	199	119	249	149	189	294
Μακεδονία	385	364	1.680	2.960	173	571	130	210	293
Μαυροβούνι	622	248	1.820	489	147	760	128	169	239
Σερβία	337	239	960	219	141	328	154	170	292
κυρίως Σερβία	384	261	1.070	260	142	395	148	184	271
Κόσοβο	194	342	813	179	191	390	112	180	209
Βοϊβοδίνα	285	241	820	202	127	275	140	190	298
Σλοβενία	275	227	743	183	132	259	150	172	287

Πηγή: Miodrag Nicolić, Labour productivity in Industry, 1952-1974, σελ. 126.

Πίνακας 30

Δείκτες βιομαχανικής παραγωγής, άπασχόλησης και παραγωγικό-
τητας τής εργασίας κατά δημοκρατία και αυτόνομη έπαρχία.

Γιουγκοσλαβία = 100

Περιοχές	Παραγωγή			Άπασχόληση			Παραγωγικότητα		
	1962	1972	1974	1962	1972	1974	1962	1972	1974
	1952	1962	1952	1952	1962	1952	1952	1962	1952
Γιουγκοσλαβία	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Βοσνία-Έρζεγοβίνη	114,3	87,9	101,5	99,5	105,3	105,3	113,3	85,5	96,8
Κροατία	94,6	96,6	186,3	95,2	88,1	82,5	99,3	109,9	105,0
Μακεδονία	122,6	156,9	198,3	1,416,3	128,1	189,1	87,7	122,1	104,6
Μαυροβούνι	198,0	106,9	214,9	234,0	108,9	249,2	85,3	98,3	85,4
Σερβία	107,3	103,0	113,3	104,8	104,4	108,6	108,7	98,8	104,3
κυρίως Σερβία	122,3	112,5	126,3	124,4	105,2	130,8	98,7	107,0	96,8
Κόσοβο	61,8	147,5	96,0	85,6	101,5	129,1	74,7	102,9	74,6
Βοϊβοδίνα	79,4	103,9	96,8	96,7	94,7	91,1	93,9	110,5	119,2
Σλοβενία	76,6	97,8	87,7	87,6	97,8	85,8	100,0	100,0	102,5

Πηγή: Πίνακας 29.

Πίνακας 31

Δείκτες τής βιομηχανικής παραγωγής (1952 = 100)

		1956	1960	1964
Γιουγκοσλαβία		162	274	421
Άναπτυγμένες Περιοχές:	Κροατία	157	258	381
	Σλοβενία	157	241	352
	Βοϊβοδίνα	145	256	409
	κυρίως Σερβία	—	—	—
Υπανάπτυκτες Περιοχές:	Βοσνία-Έρζεγοβίνη	196	320	481
	Μαυροβούνι	168	375	1.038
	Μακεδονία	174	325	555
	Κόσοβο-Μετόχι	129	159	314

Πηγή: Β. Ζολανονιέ, όπ.π., σελ. 36.

Πίνακας 32

Δείκτες βιομηχανικής παραγωγής
(1968 = 100), Γιουγκοσλαβία = 100

Περιοχές		1956	1960	1964
Γιουγκοσλαβία - σύνολο		100,0	100,0	100,0
Άναπτυγμένες Περιοχές:	Κροατία	95,9	94,2	90,5
	Σλοβενία	95,9	88,0	83,6
	Βοϊβοδίνα	89,5	93,0	97,4
	κυρίως Σερβία	—	—	—
Υπανάπτυκτες Περιοχές:	Βοσνία - Έρζεγ.	121,0	116,8	114,3
	Μαυροβούνι	103,7	136,9	246,6
	Μακεδονία	107,4	118,6	131,8
	Κοσμέτ	79,6	58,0	74,6

Πηγή: Πίνακας 31.

Πίνακας 33

Ποσοστιαία σύνθεση τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατά περιοχές καί βασικούς τομεῖς, 1947 καί 1963 (σέ τιμές 1962)

Περιοχές καί Δημοκρατίες	Βιομηχανία				Γεωργία			
	1947		1963		1947		1967	
	α	β	α	β	α	β	α	β
Γιουγκοσλαβία	24,8	100,0	40,5	100,0	44,8	100,0	23,6	100,0
Ἀναπτυγμένες Περιοχές	26,2	105,6	40,7	100,5	44,1	98,4	23,2	98,3
Ἐπανάπτυκτες "	19,6	79,0	39,2	96,8	47,4	105,8	25,4	107,6
Βοσνία - Ἑρζεγοβίνη	20,9	84,3	42,1	104,0	40,5	90,4	23,0	97,5
Κροατία	30,5	123,0	43,0	106,2	39,1	87,3	20,2	85,6
Μακεδονία	19,6	79,0	31,8	78,5	55,3	123,4	29,8	126,3
Μαυροβούνι	9,5	38,3	38,4	94,8	52,2	116,5	20,7	87,7
Σερβία	19,4	78,2	35,3	87,2	53,9	120,3	30,0	127,1
Κόσοβο-Μετόχια	19,9	80,2	38,9	96,0	65,9	147,1	36,1	153,0
Βοϊβοδίνα	17,2	69,4	30,3	74,8	67,2	150,0	43,7	185,2
Σλοβενία	36,3	146,4	49,4	122,0	30,0	67,0	13,8	58,5

Πηγή: Μ. Μιόδοновиτς, ὄπ.π., σελ. 3004.

α = ποσοστιαία σύνθεση, β = Γιουγκοσλαβία = 100.

Πίνακας 34

Σπουδαιότητα τῆς γεωργίας στήν οἰκονομία τῶν σοσιαλιστικῶν δημοκρατιῶν, 1953-1971

Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες	Ἄγροτικός πληθυσμός σέ σχέση μέ τόν συνολικό πληθυσμό %			Ἄγροτικό εἰσόδημα σέ σχέση μέ τό συνολικό εἰσόδημα %		
	1953	1961	1971	1953	1961	1971
Βοσνία-Ἑρζεγοβίνη	62,2	52,0	40,0	28	23	15
Μαυροβούνι	61,5	48,1	35,0	29	25	13
Κροατία	56,5	47,2	32,3	28	20	14
Μακεδονία	62,7	50,9	39,9	40	28	22
Σλοβενία	41,1	31,6	20,4	12	12	7
Σερβία	66,7	55,7	44,0	43	28	24
κυρίως Σερβία	67,2	54,8	44,1	38	22	19
Βοϊβοδίνα	62,9	53,6	39,0	49	43	33
Κόσοβο	72,4	64,0	51,5	44	34	28
Γιουγκοσλαβία	60,9	50,5	38,2	31	23	17

Πηγή: V. Stoperitš, ὄπ.π., σελ. 14.

Πίνακας 35

Πάγιο κεφάλαιο της έθνικης οικονομίας καί αλλαγές στη διάρ-
θρωση, 1962-1963 (σέ τιμές 1962)

Περιοχές καί Δημοκρατίες	Δείκτες 1963/1952				Αναλογία σταθεροῦ βιομηχ. κεφαλαίο στό συνολικό σταθερό κεφάλ.			
	Σύνολο Οικονομίας		Βιομηχανία		1952		1953	
	α	β	α	β	α	β	α	β
Γιουγκοσλαβία	296,8	100,0	344,2	100,0	44,8	100,0	51,9	100,0
Αναπτυγμένες Περιοχές	277,9	93,6	309,0	89,8	44,8	100,0	49,8	96,0
Υπανάπτυκτες Βοσνία - Ερζεγοβίνη	377,4	127,2	496,0	144,1	44,6	99,6	58,7	113,1
Κροατία	345,6	116,4	463,6	134,7	46,0	102,7	61,7	118,9
Μακεδονία	279,1	94,0	295,4	85,8	41,6	92,9	44,0	84,8
Μαυροβούνι	350,3	118,0	503,0	145,1	34,4	76,8	49,4	95,2
Σερβία	972,5	327,7	907,5	263,7	60,8	135,7	56,8	109,4
Κοσμέτ	303,4	102,2	353,7	102,8	44,3	98,9	51,7	99,6
Βοϊβοδίνα	340,2	114,6	424,7	123,4	48,3	107,8	60,3	116,2
Σλοβενία	364,2	122,8	323,4	94,5	42,8	95,5	38,0	73,2
	239,8	80,8	269,2	78,2	50,5	112,7	56,6	109,1

Πηγή: Μ. Μladenović, όπ.π., σελ. 3005.

α = δείκτες

β = Γιουγκοσλαβία = 100

Πίνακας 36

Αγροτικός πληθυσμός στά 1948-1961 καί άπασχόληση τό 1952 καί
1963, κατά δημοκρατία

Δημοκρατία	Αναλογία άγροτικού πληθυσμοῦ στόν συνολικό πληθυσμό (%)			Απασχόληση στόν σο- σιαλιστικό τομέα (σέ χιλιάδες)		
	1948	1953	1961	1952	1963	Index
Γιουγκοσλαβία	70,4	59,7	49,4	1.683,9	3.319,5	197,1
Βοσνία - Ερζεγοβίνη	77,3	60,7	50,1	264,9	453,2	171,1
Κροατία	66,0	55,3	43,7	460,7	873,6	189,6
Μακεδονία	71,6	61,4	51,1	89,4	217,6	243,4
Μαυροβούνι	75,9	60,3	46,9	29,8	69,7	233,9
Σερβία	74,4	65,4	56,0	582,7	1.231,8	211,4
Κοσμέτ	83,2	70,6	64,1	36,6	76,5	209,0
Βοϊβοδίνα	65,1	61,9	51,6	161,7	389,5	240,9
Σλοβενία	48,9	40,4	30,9	256,4	473,5	184,7

Πηγή: Μ. Μladenović, όπ.π., σελ. 3006.

Πίνακας 37

Ποσοστό του γεωργικού πληθυσμού στον συνολικό

	1948		1961	
	α	β	α	β
Γιουγκοσλαβία - γενικός μέσος όρος	70,4	100,0	49,4	100,0
Βοσνία - Έρζεγοβίνη	77,3	109,8	50,1	101,4
Μαυροβούνι	75,9	107,8	46,9	94,9
Μακεδονία	71,6	101,7	51,1	103,4
Κόσοβο - Μετόχια	83,2	118,2	63,1	130,0

Πηγή: Β. Τζολανović, Le développement des régions insuffisamment développées en Yougoslavie, Beograd, Medjunarodna politika, 1966, Cahier No 9, σελ. 28.

α = % στο σύνολο, β = Γιουγκοσλαβία = 100

Πίνακας 38

Μερικοί δείκτες ανάπτυξης της εκπαίδευσης και των υπηρεσιών υγείας κατά δημοκρατία

Δημοκρατίες	Μαθητές στοιχειώδους εκπαίδευσης		Νοσοκομειακά κρεβάτια 1962/1958		Ίατρικό προσωπικό 1961/1952		Ίατροί 1962/1952	
	α	β	α	β	α	β	α	β
Γιουγκοσλαβία	204,9	100,0	158,2	100,0	224,6	100,0	219,2	100,0
Βοσνία-Έρζεγοβ.	365,8	178,5	213,8	135,1	273,6	121,8	309,5	141,2
Κροατία	167,1	78,6	127,7	80,7	217,4	96,8	200,6	91,5
Μακεδονία	270,5	132,0	168,1	106,3	221,2	98,5	310,8	141,8
Μαυροβούνι	239,3	116,8	182,4	115,3	278,9	124,2	310,8	141,8
Σερβία	195,4	95,4	169,5	107,1	230,9	102,8	217,2	99,1
Κόσοβο - Μετόχια	477,1	232,8	244,8	154,7	329,1	146,5	202,2	92,2
Βοϊβοδίνα	158,2	77,2	185,0	116,9	273,1	121,6	213,4	97,4
Σλοβενία	138,1	67,4	159,4	100,8	188,4	83,9	182,4	83,2

Πηγή: Μ. Μιόδοновиć, όπ.π., σελ. 3007.

α = ποσοστιαία αύξηση

β = Γιουγκοσλαβία = 100

Πίνακας 39

Δείκτες περιφερειακής απασχόλησης

Περιοχή Δημοκρατία	Ρυθμός δραστη- ριότητας (%)		Ρυθμός μέσου όρου ανάπτυξης άπασχόλησης 1967 - 76 (%)		Άναγκαίος ρυθμός ανά- πτυξης μέχρι τό 1960 (%)		Ζητούμενες έργασια τέλος (1976) (χιλιάδες)		Τμήμα άγροτικού πληθυσμού 1971 (%)		Άριθμός μεταναστευ- σάντων έργατών τέλος 1974 (χιλιάδες)	
	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β
Βοσνία- Έρζεγοβίνη	17,5	76,8	4,3	116,2	7,2	153,2	108	16,2	39,8	104,5	184	21,8
Μαυροβούνι	18,6	81,6	4,4	118,9	6,6	140,4	19	2,9	34,8	91,3	11	1,3
Κροατία	26,4	115,8	3,0	81,1	3,1	66,0	87	13,1	32,3	84,8	272	32,2
Μακεδονία	19,6	86,0	4,7	127,0	6,5	138,3	102	15,3	38,7	101,6	66	7,8
Σλοβενία	38,9	170,6	3,7	100,0	0,5	10,6	13	2,0	20,4	53,5	52	6,2
Σερβία	21,0	92,1	3,6	97,3	5,2	110,6	335	50,4	43,9	115,2	259	30,7
κυρίως Σερβία	20,8	91,2	3,9	105,4	4,3	91,5	211	31,7	44,1	115,7	155	18,4
Κόσοβο	10,0	43,9	5,2	140,5	13,0	276,6	49	7,4	51,0	133,9	42	5,0
Βοϊβοδίνα	25,0	109,6	2,4	64,9	3,4	72,3	75	11,3	38,9	102,1	61	7,2
Σύνολο	22,8	100,0	3,7	100,0	4,7	100,0	665	110,0	38,1	100,0	844	100,0

Πηγή: O.E.C.D. Economic Surveys, Yugoslavia, May 1978, σελ. 17.

α = ποσοστιαία αύξηση

β = Γιουνκσλαβία = 100

Πίνακας 40

Αριθμός φοιτητῶν για 10.000 κατοίκους

	1956-57		1960-64		Δείκτες 2 πρὸς 1	
	(1)		(2)			
	α)		α)		α)	
Γιουγκοσλαβία - γενικός μέσος ὄρος	40,4	100,0	83,8	100,0	208	100,0
Βοσνία - Ἑρζεγοβίνη	23,3	57,7	67,3	80,3	289	138,9
Μαυροβούνι	56,1	138,9	115,4	137,7	206	99,0
Μακεδονία	35,8	88,6	72,6	86,6	203	97,6
Κόσοβο - Μετόχια	16,3	40,3	50,1	59,8	307	147,6

Πηγή: Β. Čolpanović, ὄπ.π., σελ. 29.

α = Γιουγκοσλαβία = 100

Πίνακας 41

Άνισότητες μεταξύ των περισσότερο (π.α.π) και των λιγότερο
(λ.α.π) αναπτυγμένων περιοχών

(Μέσος όρος Γιουγκοσλαβία = 100), μέσα 1960

Οικονομικοί δείκτες	Π.Α. Λ.Α. Λ.Α.Π. ως %		
	Π	Π	των Π.Α.Π.
1. Μέσο κατά κεφαλή εισόδημα	120,9	60,5	50
2. Δρόμοι κατά 100 Km ²	123,0	65,5	53
3. Σιδηροδρομικοί δρόμοι κατά 100 Km ²	120,0	71,5	60
4. Πάγιο κεφάλαιο κατά κεφαλή	116,7	70,0	60
5. % των εργαζομένων με μέση και ανώτατη παιδεία	108,0	75,7	70
6. Έθνικόν εισόδημα κατά απασχολούμενο σε αγρο- τική δραστηριότητα.	103,2	89,2	86
Χρηματικοί δείκτες για κοινωνικές υπηρεσίες			
7. Κοινοτικός προϋπολογισμός εξόδων κατά κεφαλή	108,3	87,0	80
8. Δαπάνες για κοινωνικές υπηρεσίες " "	116,6	68,1	58
Μη χρηματικοί δείκτες για κοινωνικές υπηρεσίες			
9. Άπασχόληση σε κοινωνικές υπηρ. κατά κεφαλή	111,1	78,6	71
10. Στοιχειώδη εκπαίδευση	103,2	95,5	93
11. Ποσοστό έγγραμμάτων για τις ηλικίες 10-34	104,6	91,4	87
12. Βιβλία κατά κάτοικο άνω των 10 ετών	113,5	70,3	62
13. Κρεβάτια νοσοκομείων κατά κεφαλή	114,1	73,0	64

Πηγή: P. Sicherl, όπ.π., σελ. 97.

R É S U M É

Théano Tsiovaridou,

Le dualisme en Yougoslavie.

Le dualisme en Yougoslavie est le résultat du double héritage de l'occupation, d'une part celle de l'empire d'Autriche-Hongrie et de l'autre part celle de l'empire ottoman. Les régions qui appartenaient au premier empire sont beaucoup plus développées que celles qui appartenaient au second.

Cette différence de développement continue à exister malgré l'unification de la Yougoslavie en 1918 et la création de la Démocratie Fédérale Socialiste en 1945.

Dans cet article nous examinons l'évolution des différentes grandeurs, à chaque région séparément, à savoir: 1) du revenu moyen par tête, 2) des investissements effectués, 3) de la répartition des investissements entre les différentes sections de production et, finalement, nous terminons par l'étude de la structure économique de chaque région et des résultats effectués grâce à l'effort de l'Etat Fédéral, en vue de diminuer la lacune économique et sociale existante entre les deux catégories de régions, c-à-d., les plus développées (Slovénie, Croatie, Vojvodine et la Serbie propre) et les moins développées [Bosnie - Herzégovine, Monténégro, Macédoine, Kossovo-Metohija (Kosmet)].